

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Lärosätenas utbildningsbehov i frågor som rör mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer

Delrapport juli 2019

Ninni Carlsson
FD, Universitetslektor

Göteborgs universitet
Institutionen för Socialt arbete
Sprängkullsgatan 23
PO Box 720
SE 405 30 Göteborg
Ninni.Carlsson@socwork.gu.se
+ 46 31 786 6374
www.socwork.gu.se

Innehåll

SAMMANFATTNING.....	4
INTRODUKTION	5
Övergripande syfte och frågeställningar	6
Delrapportens syfte, innehåll och disposition.....	7
METOD OCH MATERIAL	8
Studiens olika material.....	8
Enkätens urval och svarsfrekvens	8
Tillvägagångssätt vid planering, insamling och bearbetning.....	9
Enkätens struktur, innehåll och våldsformer	10
Metodproblem och lösningar.....	10
Kvalitetsgranskning	11
Projekt- och referensgrupp	12
Att integrera examensmålet i utbildningarna.....	12
RESULTAT	15
Hur omfattande var lärares utbildningsbehov?	15
Hur motiverades utbildningsbehoven?.....	15
Vi har ett generellt behov av utbildningsinsatser	16
Några men inte alla behöver utbildning/har kompetens.....	16
Vi har kompetens men bara inom vissa delar av våldsområdet	17
Vi har redan tillgodosett utbildning för lärarkollegiet.....	18
Vi har generellt den kompetens vi behöver.....	18
Variation i kunskapsnivå.....	19
Sammanhang, förutsättningar och villkor för utbildningsuppdraget	19
Variation i utbildningserfarenhet.....	19
Var är lärare anställda och hur många undervisar och examinerar?	21
Vilken kompetens finns i lärarkollegierna?.....	21
Våld, undervisning och utbildningsbehov.....	21
Ingår undervisning?	22
Vilka delar av våldsområdet ingår i undervisning?	22
Utbildningsbehov för olika våldsformer	23
Våldsformer, undervisning och utbildningsbehov	24
Utmaningar för de utbildningsansvariga	25
Didaktikens vad, hur, varför och var i uppdraget.....	26
Utmaningar i arbetet med uppdragets VAD.....	27
Utmaningar i arbetet med uppdragets HUR.....	27
Utmaningar i arbetet med uppdragets VAR.....	28
Inga problem!	31
DISKUSSION.....	33
Ett splittrat intryck.....	33
Variation i utbildningsbehov	33
Variation i kunskapsnivå	34
Variation i utbildningserfarenhet.....	34
Variation i undervisning om olika våldsformer	34
Variation i vem och hur många som undervisar.....	34
Högt och lågt prioriterade våldsformer	35

Variation i upplevelse av utmaningar och problem.....	35
Våldsbegrepp och politiska debatter.....	36
Jämställdhetsmyndighetens uppdrag	37
Att arbeta med heterogena grupper.....	38
Lärosätena i ett högskolepolitiskt perspektiv	40
SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER.....	41
Universitetslärares utbildningsbehov	41
Utbildningsbehovens sammanhang	41
Rekommendationer.....	42
REFERENSER	44
BILAGA 1. VÅLDSBEGREPP I EXAMENSMÅLET OCH ENKÄTEN.....	47
BILAGA 2. ENKÄTFRÅGOR I DELRAPPORTENS ANALYS	48
BILAGA 3: FORMATIV KURSUTVÄRDERING. LATHUND (I URVAL)	50
Utforska bakgrundskunskaper (Background Knowledge Probe, CAT1)	50

Sammanfattning

Denna pågående studie utgör ett samverkansprojekt mellan Jämställdhetsmyndigheten och Institutionen för Socialt arbete, Göteborgs universitet. Studien genomförs inom Jämställdhetsmyndighetens regeringsuppdrag att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosäten i frågor om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Berörda är åtta utbildningar på grundnivå för vilka det införts ett examensmål om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Dessa är Fysioterapeut-, Jurist-, Läkare-, Psykolog-, Sjuksköterske-, Socionom-, Tandhygienist- och Tandläkareexamen. Stödet ska inkludera frågor om våld mot barn, hedersrelaterat våld och förtryck, barnnäktenskap, tvångsäktenskap, könsstympning av kvinnor, prostitution och människohandel för sexuella ändamål och hbtq-personers utsatthet för våld i nära relationer.

Det övergripande syftet med studien är att undersöka de berörda institutionernas behov av utbildningsinsatser och kunskapsstöd, i arbetet med att integrera det nya examensmålet i sina professionsutbildningar, och de sammanhang, villkor, möjligheter och svårigheter de ser med att ta sig an utbildning på området. En enkätstudie och en intervjustudie ingår. Denna delrapport innehåller en första analys av enkätstudien. Syftet är att bidra med underlag för Jämställdhetsmyndighetens fortsatta arbete att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosätena, och ge en lägesbild av hur långt arbetet med att implementera det nya examensmålet har nått.

Sammantaget ger resultatet en mycket splittrad bild. Den undersökta gruppen var ur många aspekter starkt heterogen. Utöver att representera åtta professioner fanns stor variation i lärares utbildningsbehov, kunskapsnivå, institutionernas utbildningserfarenhet, undervisning om olika våldsformer och andra sammanhang som bildar förutsättningar och villkor för institutionernas utbildningsuppdrag och lärares utbildningsbehov. En jämförande analys gjordes mellan hur vanligt det var att ha undervisning om olika våldsformer och hur stort lärarkollegiernas utbildningsbehov var för våldsformerna. Resultatet visar att utbildningsbehovet var högre för två av de våldsformer *inom* nära relationer som redan oftast ingick i undervisningen. Mycket lägre var utbildningsbehovet för de sexuella våldsformer *utanför* nära relationer som i lägst grad ingick i undervisningen. Detta kan tolkas på olika sätt. I rapporten diskuteras hur examensmålet förstås och hur det relaterar till den politiska debatten. En övergripande tolkning är att informanternas förståelse av våldsområdet som omfattas av examensmålet ännu inte fullt ut överensstämmer med Sveriges åtagande inom ramen för Istanbulkonventionen och Sveriges nationella strategi att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. En viktig del i Jämställdhetsmyndighetens arbete med uppdraget, behöver därför vara att inledningsvis informera utbildningsanordnarna om vad som styr innehållet i examensmålet.

Resultatet ger en bild av ett omfattande och långsiktigt uppdrag för Jämställdhetsmyndigheten. Det tyder på att de flesta, troligen samtliga, behöver utbildning och att Jämställdhetsmyndigheten behöver erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd som är anpassade efter var de befinner sig i sina förkunskaper och bakgrundserfarenheter. Heterogena grupper behöver dock inte utgöra ett pedagogiskt problem. Ett exempel på hur de kan vara en resurs i kurser diskuteras i delrapporten. Utmaningar och problem som de högst utbildningsansvariga formulerar, tyder på att de kan behöva också andra stödformer för att lyckas integrera examensmålet fullt ut, än utbildningsinsatser och annat kunskapsstöd relaterat till själva våldet.

Introduktion

Den 15 mars 2018 beslutade Sveriges regering att ge Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till universitet och högskolor i frågor som rör mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer (S2018/01831/JÄM). Berörda är sju utbildningar på grundnivå för vilka det, den 1 juli 2018, infördes ett nytt examensmål om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer (SFS 2017:857). Dessa är Fysioterapeutexamen, Juristexamen, Läkarexamen, Psykologexamen, Sjuksköterskeexamen, Socionomexamen och Tandläkarexamen. Från och med 1 januari 2019 infördes även examensmålet för Tandhygienistexamen (SFS 2018:1135). Stödet ska erbjudas till främst universitets- och högskolelärare, samt annan personal med utbildningsansvar, och inkludera frågor om våld mot barn, hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap, könsstympning av kvinnor, prostitution och människohandel för sexuella ändamål och hbtq-personers utsatthet för våld i nära relationer.

Bakgrund till uppdraget är lagstiftning i Sverige som ger kvinnor och barn ett rättsligt skydd mot våld (se NCK, 2019) och flera internationella konventioner mot diskriminering av kvinnor och barn som Sverige har ratificerat. Dessa har slagit fast att våld mot kvinnor och barn utgör en allvarlig kränkning av mänskliga rättigheter och möjligheter till jämlika och jämställda livsvillkor (RES 34/180, 1979; RES 44/25, 1989; A/RES/48/104, 1993; Utrikesdepartementet, 2014). Så sent som förra året skrev FN att, *"Violence against women and girls (VAWG) is one of the most widespread, persistent and devastating human rights violations in our world today (and) remains largely unreported due to the impunity, silence, stigma and shame surrounding it"* (United Nations, 2018).

Den senaste befolkningsstudien i Sverige (NCK, 2014) har visat att mäns våld mot kvinnor är ett utbrett problem i vårt land. Kvinnor och flickor är i betydligt högre grad än män och pojkar utsatta för allvarligt sexuellt och psykiskt våld och olika typer av våld i nära relationer. En tydlig koppling finns mellan utsatthet för våld och psykisk och fysisk ohälsa senare i livet.

I Sverige har jämställdhet varit ett eget politikområde sedan 1972 och de senaste nära 20 åren har flera svenska kartläggningar och nationella handlingsplaner gjorts med syfte att uppnå och säkerställa mänskliga rättigheter (se UKÄ, 2015). I dessa har vikten av utbildning vid högskolor och universitet betonats. Hur mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i högre utbildning har samtidigt uppmärksammats, diskuterats och utretts, och allt mer kommit att fokuseras på relevanta professioner som möter våldsutsatta kvinnor och barn. Kartläggningarna, som omfattade fler utbildningar än dem som berörs av det nya examensmålet och denna studie (se Högskoleverket, 2004; NCK, 2010; UKÄ, 2015), visar att utbildningsinsatser getts med varierande omfattning och innehåll. I den senaste, som genomfördes 2015 av Universitetskanslersämbetet (UKÄ), hade fortfarande bara drygt hälften av professionsutbildningarna undervisning om mäns våld mot kvinnor och åtta av tio om våld mot barn (UKÄ, 2015:25).

Att det saknas obligatoriska moment om mäns våld mot kvinnor i grundutbildningar till yrken som innebär möten med våldsutsatta kvinnor och barn, uppmärksammas i regeringens skrivelse, *Makt mål och myndighet – en feministisk politik för en jämställd*

framtid, och dess tioåriga nationella strategi att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (Skr. 2016/17:10). Den nationella strategin¹ anger fyra mål som bör vägleda statens styrning av insatser på området: 1) ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld, 2) förbättrad upptäckt av våld samt starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn, 3) effektivare brottsbekämpning, samt 4) förbättrad kunskap och metodutveckling.

Den nationella strategin började gälla i januari 2017 och är en del av Sveriges åtagande av Istanbulkonventionen, det vill säga, *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet* (Utrikesdepartementet, 2014). Sverige har, genom att ratificera konventionen, förbundit sig att leva upp till dess åtaganden. Artikel 14-15 specificerar särskilt att utbildningsmaterial om jämställdhet, bland annat om könsrelaterat våld mot kvinnor, ska ingå i formella läroplaner på alla utbildningsnivåer och att, *"Parterna ska anordna eller förstärka lämplig utbildning för yrkesgrupper som kommer i kontakt med brottsoffer eller förövare av alla våldshandlingar som faller inom ramen för denna konvention om hur man kan förebygga och upptäcka sådant våld, jämställdhet mellan kvinnor och män, brottsoffrens behov och rättigheter, samt hur sekundär viktisering kan förebyggas."* Med anledning av detta tog regeringen beslutet att införa examensmålet, *"visa kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer"*, i åtta professionsutbildningar till yrken som möter våldsutsatta kvinnor och barn och dem som utövar detta våld.

Jämställdhetsmyndigheten är förvaltningsmyndighet för svensk jämställdhetspolitik och har regeringens uppdrag att stödja statliga myndigheter i deras arbete för att nå de jämställdhetspolitiska målen. För att myndigheten på bästa sätt ska kunna genomföra regeringsuppdraget, att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosäten med professionsutbildningar för yrken som möter våldsutsatta kvinnor och barn, och att det blir ett relevant och användbart stöd, behövs kännedom om utbildningsbehovet hos dem som ansvarar för utbildningen vid de berörda institutionerna. Detta har tidigare kartläggningar inte genomlyst. Vidare behövs kännedom om detta utbildningsbehov mot bakgrund av var institutionerna befinner sig i arbetsprocessen med att fullgöra sitt nu lagstadgade ansvar på detta jämställdhetsområde. Jämställdhetsmyndigheten genomför därför, sedan november 2018, en undersökning i samverkan med Institutionen för Socialt arbete, Göteborgs universitet, Dnr 2018/128 5.3.1-2. Undersökningen är en fortsättning på projektet med Dnr 473, *"Lärosätenas utbildningsbehov i frågor som rör mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer"*. Forskningsplan. Rapport till Jämställdhetsmyndigheten."

Övergripande syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka vilka behov av utbildningsinsatser och kunskapsstöd de berörda institutionerna har i dagsläget, i arbetet med att integrera det nya examensmålet om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer i sina professionsutbildningar, och vilka sammanhang, villkor, möjligheter och svårigheter de ser med att ta sig an utbildning på detta område. Syftet omfattas av följande frågeställningar:

¹ Se även https://www.jamstallldhetsmyndigheten.se/wp-content/uploads/2018/01/en-nationell-strategi-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor_-2016_17_10.pdf

- Vad gör institutionerna i nuläget för att utbilda sina studenter på detta område och var befinner de sig i processen med att integrera examensmålet i sina professionsutbildningar?
- Vilka pedagogiska och andra utmaningar ser institutionerna i detta arbete?
- Hur bedömer institutionerna själva, deras lärare och annan personal med utbildningsansvar, det egna behovet av kunskapsutveckling på området och vad önskar de att Jämställdhetsmyndigheten bistår med?

Studiens syfte är därmed att undersöka behoven av eventuella stödåtgärder för att kunna undervisa och examinera inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Studien har betydelse för både den nationella strategin att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, för kunskaps- och professionsutvecklingen inom detta utbildningsområde och för Jämställdhetsmyndighetens möjligheter att på bästa sätt genomföra regeringsuppdraget.

Delrapportens syfte, innehåll och disposition

I undersökningen ingår två delstudier; en enkätstudie och en intervjustudie. Syftet med denna delrapport är att, med utgångspunkt i en första analys av enkätstudien:

- Bidra med underlag för Jämställdhetsmyndighetens fortsatta arbete att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosäten som berörs av det nya examensmålet
- Ge en lägesbild av hur långt arbetet med att implementera det nya examensmålet har nått

Delrapporten förhåller sig till hela det övergripande syftet men är avgränsad. I studien ställde vi frågor om hur lärarkollegiet och personal med övergripande utbildningsansvar bedömde sina utbildningsbehov inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Delrapporten fokuserar på lärarkollegiernas utbildningsbehov och några sammanhang som skapar förutsättningar och villkor för att ta sig an undervisning på området. Utbildningsbehovet hos personal med övergripande utbildningsansvar kommer istället att presenteras i slutrapporten. Delrapporten omfattar också en analys av hur lärarkollegiernas utbildningsbehov relaterar till omfattningen av den undervisning som ges, inom de våldsområden som examensmålet omfattar. Slutligen ingår även analys av vad personal med övergripande utbildningsansvar beskrivit som särskilt utmanande eller problematiskt i arbetet med att integrera examensmålet i utbildningen.

Först presenteras studiens och delrapportens metod och material, därefter resultatet. Diskussionen knyter ihop och fördjupar tolkningen av det centrala i resultatet och omfattar, mot bakgrund av det, pedagogiska rekommendationer. Delrapporten avslutas med slutsatser.

Metod och material

I detta kapitel presenteras studiens olika typer material, urval, tillvägagångssätt vid planering, insamling och bearbetning och vilka som ingår i studiens projekt- och referensgrupp.

Studiens olika material

Studien är ett pågående projekt. För att undersöka det som omfattas av syftet, och kunna besvara frågeställningarna, genomförs den med hjälp av både kvantitativ och kvalitativ metod. Kvantitativa metoder kan ge svar på frågor om hur vanligt ett fenomen är, hur ofta det förekommer och om det finns samband mellan olika företeelser. Kvalitativ metod besvarar istället frågor om vad företeelser betyder, innebär och handlar om. I denna studie finns ingen klar distinktion mellan sådana frågeställningar. Den söker både kvantitativa och kvalitativa svar, vilket gör att den innehåller båda typerna av material. En avgränsad del av detta kombinerade material ingår i delrapport.

Hur vanligt utbildningsbehovet och dess sammanhang är, undersöks genom enkätfrågor med färdigformulerade svarsalternativ som presenteras i siffror. Resultatet tolkas kvalitativt med hjälp så kallade fritextsvar, där informanterna i anslutning till kvantitativa frågor har fått utrymme att med egna ord kommentera och beskriva vad de menar. Detta kan ge inblick i hur de har tolkat frågor och erfarenheter, och ge möjlighet att förstå vad de avser och vad utbildningsbehovet som fenomen handlar om.

I ett andra steg kommer kunskap som genereras via enkäten att fördjupas med en intervjustudie. Den utgör det huvudsakliga kvalitativa materialet. Intervjuerna möjliggör att ställa kompletterande frågor i dialog och få närmare inblick i utbildningsbehov och specifika sammanhang inom olika professionsområden. Delstudie 1 utgörs av enkätstudien och delstudie 2 av intervjustudien. Resultaten av båda dessa jämförs, integreras och sammanställs i slutrapporten.

Enkätens urval och svarsfrekvens

Enkäten omfattar en totalpopulation på 86 utbildningsanordnare vid 27 lärosäten som vid undersökningstillfället hade examenstillstånd för något av de åtta program som ingår i uppdraget. Urvalet består därmed av samtliga lärosätens och professionsutbildningars institutioner som berörs av det nya examensmålet: Fysioterapeutexamen, Juristexamen, Läkarexamen, Psykologexamen, Sjuksköterskeexamen, Socionomexamen, Tandläkarexamen och Tandhygienistexamen. Den med högst utbildningsansvar ombads att besvara enkäten. Urvalet av lärosäten och program med examenstillstånd för de åtta berörda programmen gjordes genom UKÄs sökfunktion, ”Sök bland examenstillstånd”.²

Av de 86 programmen svarade 67, en svarsfrekvens på 78 %, vilket kan bedömas vara ett väl tillförlitligt material. Bortfallet varierar dock för olika professionsutbildningar (Tabell 1).

² Se <https://www.uka.se/kvalitet--examenstillstand/examenstillstand/sok-bland-examenstillstand.html>

Tabell 1. Svarsfrekvens

	Totalt antal utbildningsanordnare (totalpopulation)	Svarsfrekvens i antal svar	Svarsfrekvens i %
Fysioterapeutexamen	8	5	63
Juristexamen	7	4	57
Läkarexamen	7	7	100
Psykologexamen	11	8	73
Sjuksköterskeexamen	25	22	88
Socionomexamen	17	13	77
Tandhygienistexamen	7	4	57
Tandläkarexamen	4	4	100
TOTALT	86	67	78 %

Tre av professionerna har en förhållandevis låg svarsfrekvens, mellan 57-63%: Fysioterapeutexamen, Juristexamen och Tandhygienistexamen.³ Det gör att resultatet kan vara mindre säkert för dem. Utvecklingen generellt för enkätstudier visar dock att lägre svarsfrekvenser blivit mycket vanligt under 2000-talet och även SCB har svarsfrekvenser på 60 % (Nyman & Österman, 2016, s.5). UKÄs kartläggning (2015) av hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i högre utbildning, hade liknande svarsfrekvenser för några av de ingående utbildningsprogrammen.

Vissa av frågorna i denna studie har inte besvarats av alla. Detta så kallade partiella bortfall var generellt lågt. Där det i några frågor bedömdes vara av betydelse för att förstå och bedöma svaren har det redovisats i texten.

Tillvägagångssätt vid planering, insamling och bearbetning

Studien som helhet, dess syfte, frågeställningar och metod, planerades i november och december 2018. Enkäten utformades, bedömdes av en testgrupp och bearbetades i januari 2019. Den organiserades under februari som webbenkät i Webropol och sändes den 27 februari till registratorer vid de 27 lärosätena; både som dokument⁴ och med länk till webbenkäten i följebrev. Svaren samlades in fram till den 23 april. Tre påminnelser gjordes under perioden.

Informationsbrev riktat till de berörda lärosätenas institutioner, om den kommande studien, sammanställdes i januari. Synpunkter på brevets utformning inhämtades från en utredare/analytiker på Universitets- och högskolerådet (UHR), varvid brevet bearbetades. Den 29 januari skickades det med e-post till registrator vid lärosätena. Brevet var ställt till prefekt och utbildningsansvariga vid de institutioner som gav något av de aktuella programmen. I de fall programmet inte gick att knyta till en specifik institution ställdes brevet till dekan vid fakultet, chef för avdelning eller chef för akademi eller liknande. Informationsbrev sändes ånyo ut som följebrev tillsammans med enkäten den 27 februari.

Bearbetning och analys av enkätsvaren gjordes i maj-juni 2019. Svar på enkätfrågor med färdigformulerade svarsalternativ, som i rapporten presenteras i siffror, har analyserats med hjälp av dataprogrammet SPSS. Frågor med fritextsvar, där informanterna har fått utrymme att med egna ord svara, kommentera och beskriva vad de menar, har bearbetats med olika former av kvalitativ analys. Analysmetoder och tillvägagångssätt kommer att presenteras i slutrapporten.

³ För Tandhygienistexamen, se nedan rubriken ”Problem vid planering och insamling”.

⁴ Enkäten bifogades som dokument för att informanterna skulle få överblick över frågorna och även möjlighet att fylla i som pappersformulär.

Vid genomförandet tillämpas Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Information som omfattas av dem har funnits i de båda informationsbrevnen och enkäten.

Enkätens struktur, innehåll och våldsformer

I enkäten ställdes 36 frågor. Först gavs inledande information om studien, dess forskningsetiska förhållningssätt, enkätens upplägg samt kontaktuppgifter till ansvarig för studien på Jämställdhetsmyndigheten. Därefter följde en fråga om samtycke att personuppgifter behandlas i studien och bakgrundsfrågor om lärosäte, utbildning/examen, institution/motsvarande och kontaktperson vid institutionen/motsvarande. Den sistnämnda ställdes då enkäten även efterfrågade intresse av att bli intervjuad i studien. Enkätens huvudfrågor⁵ omfattade följande frågeområden och ordningsföljd:

- Frågor om införande av examenmålet mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation i utbildningen
- Frågor om undervisning och examination
- Frågor om utbildning om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation innan det nya examensmålet infördes
- Frågor om undervisande och examinerande personal och deras utbildningsbehov
- Frågor om personal med övergripande utbildningsansvar eller programansvar och deras utbildningsbehov
- Avslutande och summerande frågor om erfarenheter, utmaningar och behov av stödåtgärder i arbetet med att fullgöra uppdraget att integrera examensmålet i utbildningen

Genom frågor och frågeordning har studiens syfte och frågeställningar ringats in, brutits ned och konkretiserats på ett sätt som skulle möjliggöra för den svarande att kunna ta ställning till behovet av utbildningsinsatser och kunskapsstöd. Dels skulle det möjliggöra att dra sig till minnes alla delar i arbetet med att integrera examensmålet, för att kunna göra sig medveten om, bedöma och beskriva det egna behovet av utbildningsinsatser och kunskapsstöd. Dels skulle frågor och frågeordning möjliggöra för studiens forskare och projektgrupp att göra en självständig bedömning.

Svarsalternativ för frågor om undervisning och utbildningsbehov inom området *mäns våld mot kvinnor* och *våld i nära relationer*, var utarbetade för att omfatta de våldsformer, kontexter och relationer som omfattas av dessa begrepp i examensmålet och *Sveriges nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor* (Skr. 2016/17:10). I informationsbrevet som skickades ut i januari, och följebrevet till enkäten i februari, informerades utbildningsanordnarna om begreppen och hur de är avsedda att förstås. Styrdokument för begreppsdefinitionerna utgörs av Istanbulkonventionen (Utrikesdepartementet, 2014) och den nationella strategin. Istanbulkonventionen utgör ett juridiskt bindande dokument för åtgärder mot våld mot kvinnor i Europa, som Sverige har ratificerat. Text med begreppsdefinitioner från Jämställdhetsmyndighetens hemsida fanns länkad i följebrevet till enkäten (se Bilaga 1).

Metodproblem och lösningar

Under arbetet med planering av studien och insamling av materialet uppstod några metodproblem. Ett uppstod i slutarbetet med utformning av enkäten. Bland svarsalternativ där olika våldsformer anges finns tre om våld mot barn (se Bilaga 2). Ett av dem, ”Barns utsatthet för våld i familjen (fysiskt, psykiskt, sexuellt)”, skulle ha varit

⁵ Se Bilaga 2, där frågor som ingick i delrapportens analys presenteras. Hela enkäten kommer att biläggas slutrapporten.

uppdelat på ett sätt som gjort det möjligt att få kännedom om, och analysera, omfattningen av utbildningsbehov och undervisning för *olika* former av barns egen utsatthet. De tre våldsformerna (fysiskt, psykiskt, sexuellt) utgör skilda kunskaps- och undervisningsområden som inte kan kategoriseras samman såsom vanligtvis görs för partnervåld. Fysiskt och psykiskt våld i familjen undervisas ofta om som samlat problem i termer av: barnmisshandel, fysisk eller psykisk vanvård, försummelse och att barn far illa. Sexuella övergrepp mot barn undervisas istället om som samlat problem både inom och utanför nära relationer. Med svaret går det inte att veta vad informanterna avser: samtliga eller någon av våldsformerna. Svartalernativet, "Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer" var av detta skäl också svårt att besvara. I enkätstudien är därför undervisning och utbildningsbehov om alla dessa former av barns egen våldsutsatthet, undersökt som samlat fenomen antingen inom eller utanför nära relationer. Behoven av utbildningsinsatser och kunskapsstöd för de enskilda våldsformerna kommer att närmare undersökas i intervjustudien.

Några andra problem upptäcktes under och efter insamling av materialet. I april, då svarsfrekvensen var lägre än 50 % för flera program skickades den tredje påminnelsen riktad enbart till dessa. I samband med det upptäcktes att tre av de 10 tandhygienistprogram som fått enkäten inte hade examensrättigheter. Totalpopulationen ändrades då från 89 till 86 program.

Under maj då huvuddelen av de kvantitativa analyserna var gjorda, upptäcktes att tre program svarat två gånger. Då det inte fanns möjlighet att korrigera och bedöma hur det påverkar resultatet, kommer det att ingå i slutrapportens resultat.

Med syfte att öka svarsfrekvensen för de professionerna med förhållandevis få svar, kontaktades i slutet av maj de program som inte svarat för en fjärde påminnelse. Enkäten stängdes igen den 13 juni. Ytterligare två svar hade då inkommit. Även de kommer att ingå i slutrapportens resultat.

I mitten av juni upptäcktes att ytterligare två tandhygienistprogram som fått enkäten inte hade examensrättigheter. Annan information på UKÄs hemsida och ett pressmeddelande från regeringen visade att istället fem lärosäten har rätt att utfärda Tandhygienistexamen. Problemet gick inte enkelt att lösa genom att igen korrigera populationen och minska totalpopulationen. Tio tandhygienistprogram har fått enkäten, varav hälften utan examensrättigheter, och svaren tyder på att även några av dem utan rättigheter har svarat. Detta är en rimlig förklaring till svar från institutioner som ännu inte hade undervisning och kompetens på området. Då det inte fanns möjlighet att åtgärda kommer det istället att göras till slutrapporten.

Kvalitetsgranskning

Testgruppen för enkäten bestod av tre lektörer varav två var universitetslärare/disputerade forskare och en gymnasielärare i filosofi och språk. Av de två som var universitetslärare/forskare hade en befattning med högsta ansvar för utbildningsfrågor på fakultetsnivå, hade tidigare arbetat som prefekt och studierektor och forskade inom mänskliga rättigheter. Den andra undervisade och forskade inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Den tredje lektören hade god lekmannamässig kunskap inom området. De två första ombads att bedöma innehåll, form, språk, läsbarhet/användarvänlighet och längd/tidsåtgång. De ombads också kommentera om frågorna var väl anpassade efter de högst ansvarig för utbildning på institutionsnivå, vilket var avsikten, samt om frågorna hade en explorativt undersökande karaktär eller riskerade ge ett utvärderande och kontrollerande intryck. Den tredje lektören ombads ge synpunkter på språk, läsbarhet/användarvänlighet, längd/tidsåtgång och allt som kunde störa förståelse av innehållet.

Delrapportens analysresultat genomgick en kvalitetsgranskning av projektets referensgrupp i juni 2019 och bearbetades därefter. I juni hölls även ett möte på Jämställdhetsmyndigheten med två representanter för Nationellt centrum för Kvinnofrid (NCK), där resultatet diskuterades.

Projekt- och referensgrupp

Studien utgör ett samverkansprojekt mellan Jämställdhetsmyndigheten och Institutionen för Socialt arbete, Göteborgs universitet. Projektgruppen har bestått av Katarina Björkgren (projektledare), Ninni Carlsson, FD, universitetslektor (forskningsledare) samt Kerstin Kristensen och Evelina Skog, båda utredare på Jämställdhetsmyndigheten.

Ninni Carlsson är författare till denna delrapport och har, i samverkan med Katarina Björkgren, ansvarat för planering av studien och analys av enkätmaterial. Ninni utformade forskningsplanen som rapporterades till Jämställdhetsmyndigheten i mars 2019. Arbetet med informationsbrevens påbörjades, och enkäten utformades och bearbetades, av Ninni Carlsson. Enkäten lämnades den 22 januari till projektgruppen på Jämställdhetsmyndigheten, som fortsatte bearbetning och anpassning till webbenkätverktyget. Projektgruppen organiserade och gjorde även allt arbete kring utskick, insamling och påminnelser.

Ninni Carlsson har lång erfarenhet av undervisning och forskning inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Hon har kursansvar för, Mäns våld mot kvinnor (SW2220), 15 hp, på avancerad nivå vid Institutionen för Socialt arbete. Ninni arbetar också sedan 2011 med högskolepedagogisk utveckling och forskning på Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) vid Göteborgs universitet. Där har hon bland annat ansvar för en kurs i behörighetsgivande högskolepedagogik för universitetslärare. Kursens övergripande syfte är att utveckla kompetenser för utveckling av högskolans utbildning och kurser.

Projektets referensgrupp omfattar, utöver projektgruppen, Eberhard Stüber och Lars-Gunnar Engström, FD, vid Jämställdhetsmyndighetens avdelning för Analys och uppföljning. Från Institutionen för Socialt arbete, Göteborgs universitet ingår även Viveka Enander, FD, universitetslektor och forskare/lärare inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Att integrera examensmålet i utbildningarna

Studiens syfte är att undersöka behov av utbildningsinsatser och kunskapsstöd som de berörda institutionerna har i dagsläget, i arbetet med att integrera det nya examensmålet om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer i sina professionsutbildningar. Vad innebär det, att integrera examensmålet i professionsutbildningarna?

Professionsutbildningars utbildningsplaner styrs av Högskoleförordningens Examensordning (dess bilaga 2).⁶ I den beskrivs vilka examensmål som studenten ska uppnå för att få en viss yrkesexamen. Målen anges under olika kategorier av kunskap: *kunskap och förståelse, färdighet och förmåga*, samt *värderingsförmåga och förhållningssätt*. Principen för införande av mål i Examensordningen är att de skall vara formulerade på övergripande nivå. De ska vara kortfattade och koncentrerade till det väsentliga. Beslut om exakt innehåll ska avgöras av universiteten för varje yrkesexamina

⁶ Se <https://www.uhr.se/studier-och-antagning/tilltrade-till-hogskolan/Hogskoleforordningen/>

och bör i första hand ske i dialog med studenter och relevanta avnämare. Utbildning om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer ska samtidigt ge studenter:⁷

- kunskap om att förebygga och upptäcka våld
- kunskap om insatser för dem som utsätts och dem som utsätter andra för våld

Det nya examensmålet är formulerat på följande vis: *visa kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer*. Att integrera det i utbildningarna innebär för lärosätena att:

- Det är ett mål på kunskaps- och förståelsenivå. Det kräver att professionsutbildningarna ger undervisning i, och examinerar, studenternas kunskap och förståelse men inte mer. Studenter ska alltså, enligt examensmålet formulerat, inte lära sig utöva diverse metodfärdigheter och förmågor, enbart visa kunskap, vetande, om dem.
- Det är formulerat efter ovan princip. Det beskriver inte i detalj vad regeringen avser med begreppen utan är mycket övergripande och vagt formulerat. Exakt innehåll avgör professionsutbildningarna själva, i förhållande till den nationella strategin. De är fria att tolka och bryta ner det i sina utbildningsplaner efter vad som är aktuell och relevant kunskap inom just sina professioner och professionsutbildningar.
- Lärandemålet omfattar samtidigt en mängd kunskaper inom ramen för Istanbulkonventionen och den nationella strategin som utbildningsanordnarna själva behöver för att kunna utbilda på området: aktuell forskning om samtliga ingående våldsförformer, vad de innebär och får för konsekvenser för den som blir utsatt; teoretiska perspektiv som präglar tolkningar av våld och hantering av det; om konventioner, lagar, regelverk och professionsfärdigheter som krävs för handlingsberedskap att upptäcka, stoppa, förebygga våldet, och att hjälpa och stödja den som blivit utsatt.
- I arbetet med examensmålet behöver de bryta ner det i flera konkreta lärandemål, i en eller flera kurser, som tydligt visar dessa olika ingående delar i målet
- Kursernas lärandemål skrivs in kursplaner som är juridiskt bindande dokument där också kursernas innehåll, former för undervisning och bedömning ingår.
- Kursplaner föreskriver att institutionerna förbinder sig att undervisa på det sätt kursplanen beskriver och om det som omfattas av lärandemålen.
- Institutionerna förbinder sig också att forma examination som är valid. Det betyder att formerna för bedömning ska vara relaterade till kursens lärandemål. Vid avslutad kurs ska studenten kunna visa prov på att kunna det som står i lärandemålen. Ett godkänt betyg är formellt sett beviset på det.

Detta omfattar ett gediget arbete. I studien tas det i beaktande för att förstå utbildningsbehovet och bedöma Jämställdhetsmyndighetens utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosätena.

⁷ Om principer för införande av examensmålet, se Skr. 2016/17:10.

Resultat

Syftet med detta kapitel är att presentera och diskutera analyser av lärarkollegiernas utbildningsbehov inom examensmålet. Det är också att analysera olika sammanhang som bildar förutsättningar och villkor för lärares undervisningsuppdrag och utbildningsbehov, och utmaningar för de högst utbildningsansvariga att ta sig an utbildning på detta område.

Hur omfattande var lärares utbildningsbehov?

I studien ställde vi frågan om hur lärarkollegiet bedömde sitt utbildningsbehov inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, så att institutionen kan fullgöra uppdraget att undervisa och examinera inom examensmålet. Enkätsvaren visar att 46 institutioner (69 %) uppgav att lärarkollegiet hade ett sådant behov (tabell 2). De som menade att de inte hade något utbildningsbehov utgjorde 17 institutioner (25 %).⁸

Tabell 2. Omfattning av lärarkollegiets utbildningsbehov vid respektive institution

	Utbildningsbehov i antal svar	Utbildningsbehov i procent
Fysioterapeutexamen	5	100
Juristexamen	3	75
Läkarexamen	5	71
Psykologexamen	6	75
Sjuksköterskeexamen	15	68
Socionomexamen	5	39
Tandhygienistexamen	4	100
Tandläkarexamen	3	75
TOTALT	46	69 %

En närmare analys av utbildningsbehoven vid respektive professionsutbildning, visar att det vid alla utom en var en majoritet, mellan 68 och 100 %, som bedömde att de behövde utbildning. Vid Socionomexamen var det istället en minoritet, 39 %, som uttryckte att de hade ett sådant utbildningsbehov.

Hur motiverades utbildningsbehoven?

I frågan om utbildningsbehov för universitetslärare fanns utrymme att med egna ord utveckla sitt svar. En kvalitativ analys av dessa fritextsvar visar att frågan ledde tankarna till olika sammanhang och erfarenheter men också att dessa tolkades på olika sätt. Ett och samma sammanhang som för någon fick innebörden, ”Vi bedömer att vi har behov av utbildning” kunde för en annan få den motsatta betydelsen, ” Vi bedömer att vi inte har något behov av utbildning”. Svaren kan beskrivas inom fem kategorier, varav kategori 2-5 omfattar både att ha utbildningsbehov eller att inte ha det. Några få svar omfattar också flera av dessa kategorier.

⁸ Övriga 6 % (n=4) hade inte besvarat frågan.

- Vi har ett generellt behov av utbildningsinsatser
- Några men inte alla behöver utbildning/har kompetens
- Vi har kompetens men bara inom vissa delar av våldsområdet
- Vi har redan tillgodosett utbildning för lärarkollegiet
- Vi har generellt den kompetens vi behöver

Det var 63 % (n=29) som gav ett fritextsvar på denna fråga av de 46 som uppgav att de hade ett utbildningsbehov, medan det var 76 % (n=13) som utvecklade sitt svar av de 17 som uppgav att de inte hade något behov av utbildning.

Vi har ett generellt behov av utbildningsinsatser

Av dem som behövde utbildning var det en knapp tredjedel som i fritext förknippade frågan med ett generellt behov av utbildningsinsatser (n=8). Nedan presenteras samtliga dessa svar.

Vi är positiva till stöd i detta för oss nya utbildningsområde.

Utbildning och systematik är nödvändig på området, då ämnet aktualiserats ytterligare.

Vi kommer att behöva utbildningsinsatser eller ta in annan personal.

Det kan alltid finnas behov av fortbildning för att utveckla utbildningens mål.

Vidareutbildning behövs för att fördjupa och vidmakthålla kompetens.

Gärna inspirerande fortbildning.

Fortlöpande uppdatering och fördjupning.

Riktad utbildning till lärare. Gärna lättillgängligt och pedagogiskt t ex i form av e-lärande.

I dessa svar framträder dels behov av att *skapa ny kompetens* då utbildningsområdet är nytt för institutionen eller har fått ökad aktualitet; dels behov av att *vidmakthålla kompetens* genom att hålla sig uppdaterad med syfte att kunna utveckla utbildningen. Här fanns även konkreta önskemål om att utbildningsstödet skulle ha en lättillgänglig pedagogisk form och ske genom kontinuerliga fördjupningar inom området.

Några men inte alla behöver utbildning/har kompetens

Ett annat sätt att beskriva ett utbildningsbehov i lärarkollegiet var att associera till skilda behov *inom kollegiet*. Några men inte alla behövde utbildning. Detta utgjorde närmare hälften av fritextsvaren (n=13).

Alla lärare på utbildningen har inte kompetensen att undervisa på temat - men många har det.

Vi behöver bredda vår kompetens inom området, så att fler lärare får denna kunskap

Sårbart med få lärare med rätt kompetens.

Ja, internt bland lärare i ämnet (anger disciplinområde). Nu är vi beroende av externt stöd.

Utbildningsinsatser skulle vara för dem som inte är så insatta eller bedriver egen forskning i ämnet.

Dessa svar uttrycker indirekt att skillnader i lärarkollegiets kunskapsnivå utgör en brist för institutionen som därmed kan bli beroende av gästlärare utifrån. En önskan som

samtidigt förmedlas är att vilja bredda kompetensen i lärarkollegiet och skapa samma pedagogiska förutsättningar för många av institutionens lärare.

Några av dem som angav att lärarkollegiet inte behövde utbildning, beskrev gästlärares funktion på ett annat sätt.

Vi tar in gästlärare som arbetar med problematiken, en lärare har forskning inom våldsområdet.

Uppdraget att undervisa om lärandemålet sköts av (anger annan utbildare).

Så länge (anger annan utbildare) är involverad behövs ingen utbildning, utan dem finns ett behov.

Att anlita gästlärare från andra institutioner vid universitetet, eller från något annat kompetenscentrum utanför universitetet (n=5) kan alltså istället erfaras som en självklar och tillräcklig resurs och ett motiv för att inte behöva utbildning till de egna lärarna.

Även andra som svarat att lärarkollegiet inte hade något utbildningsbehov motiverade det med att några men inte alla har kompetens. Den kompetens som behövdes fanns redan i lärarkollegiet genom att flera lärare bedriver egen forskning inom området (n=4) eller vissa lärare arbetat med problemet i sin specialistkompetens inom annat yrke utanför akademien (n=1).

Vi har flera lärare som har detta som forskningsområde.

En del av dem som jobbar och forskar kring detta har ingen formell kompetens utan har genom sin forskning och sitt intresse kompetensutvecklat sig, andra har det i viss mån i sin specialistutbildning och mött och arbetat med personer med problematiken. Det finns således kompetens inom området även om den formella kompetensen saknas till viss del.

Samma situation kunde alltså tolkas på helt olika sätt där frågan antingen ledde tankarna till dem i lärarkollegiet som saknar kompetens eller till dem som har det. Medan det tidigare blir förknippat med behov av breddad kompetens i hela kollegiet, tycks det senare bli förknippat med att se gästlärare som en självklar och tillräcklig resurs.

Vi har kompetens men bara inom vissa delar av våldsområdet

Ett fåtal jakande svar (n=3) rör istället behov av utbildning inom vissa våldsområden.

Inom vissa områden, t ex HBTQ.

Fördjupning inom vissa områden inte minst kopplat till barns situation.

Vi har relativt god kompetens inom den egna enheten men kunskapen varierar mellan olika medarbetare och gällande olika delområden.

På samma sätt motiverades ett av de nekande svaren med att lärarkollegiet har kompetens men bara inom vissa delar av området och därför behöver mera kompetens just där. Här tycks den svarande snarare mena att det finns ett utbildningsbehov och har kryssat fel.

Vi bedömer att vi täcker området bra men det är fortfarande områden som vi behöver mer kompetens inom ex vis sexuella övergrepp utanför nära relationer, prostitution, sexuella trakasserier på arbetsplatser, exploatering av kvinnor med mera.

Svaren på en annan av frågorna i enkäten tyder på att detta delvisa utbildningsbehov inte är så litet utan kan tolkas vara generellt. Det blev tydligt när vi ställde frågan, "Vilka delar av området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer skulle vara angelägna för lärarkollegiet att få fördjupad kunskap om?". En sammanställning av de svaren presenteras lite längre fram i rapporten under rubriken, "Våld, undervisning och utbildningsbehov".

Vi har redan tillgodosett utbildning för lärarkollegiet

Att svara ja på frågan om lärarkollegiets utbildningsbehov innebar för en knapp tredjedel av fritextsvaren att de själva redan tillgodosåg utbildning för sina lärare, antingen inom den egna organisationen eller med hjälp av annat kompetenscentrum utanför universitetet (n=7).

Ansvarig lärare har inget behov av extern utbildning när det gäller flera av punkterna nedan. Lärarkollegiet behöver dock internutbildas i samtliga områden. Detta är planerat att ske genom webbutbildning och seminarium.

En lärare planerar att gå utbildning i att undervisa i mäns våld mot kvinnor om 7,5 hp

Under våren 2019 kommer en utbildningsdag att genomföras. Externa föreläsare inom området kommer att tas in. Undervisande personal kommer att genomgå NCK:s webbkurs om våld.

På samma sätt menade en som svarat nekande att utbildning redan var tillgodosedd genom att institutionen själv utbildar sina lärare inom de områden de undervisar i, eller att det ingår i universitetslärares arbete att studera in ett ämne i samband med nya undervisningsuppdrag.

Vi behöver inte någon reguljär "utbildning". Egen kompetensutveckling inom det område man undervisar ingår för samtliga lärare som en naturlig del av arbetet.

Återigen kunde alltså en situation där det fanns brist på kompetens inom lärarkollegiet få innebörd som antingen ett behov av utbildning eller som avsaknad av ett sådant. Båda innebörderna var här förknippade med att själv lösa problemet genom olika former av kompetensutveckling.

Vi har generellt den kompetens vi behöver

Av samtliga de 13 som bedömt att lärarkollegiet inte hade något utbildningsbehov och kompletterat det med ett fritextsvar, var det bara *tre* institutioner som motiverade det med att de generellt har den kompetens de behöver för uppdraget.

Fortbildning finns väl alltid behov av men vi har bra kompetens.

De arbetar med, eller har tidigare arbetat med, frågor om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer i ett yrke utanför akademien.

I och med att här avses att stärka formell kompetens utifrån undervisningsuppdraget.⁹

En av dem som istället svarade jakande skriver att institutionen samarbetar med annan institution för att tillsammans ta fram ett undervisningsmaterial som ska kunna vara

⁹ Svaret har tolkats på följande sätt: "Vi bedömer att vi inte har något behov av utbildning, då vi inte behöver stärka vår formella kompetens inom detta undervisningsuppdrag".

tillgängligt för andra lärosäten. Det svaret kan tolkas som att detta lärarkollegium generellt *inte* har något utbildningsbehov.

Variation i kunskapsnivå

Genom denna analys av fritextsvar där utbildningsbehovet, och avsaknad av det, beskrivs och motiverades framträder en uttryckt *variation i kunskapsnivå*:

- 1) dels mellan - för utbildningsområdet - ”gamla” och ”nya” discipliner/professioner
- 2) dels mellan lärare inom lärarkollegiet vid en och samma institution
- 3) dels mellan olika delar av våldsområdet

Variation i kunskapsnivå mellan lärare inom lärarkollegiet vid en och samma institution dominerade svaren. Ett sätt att hantera en klämd situation med krav på utbildning inom området och brist på kompetens tycks vara att anlita gästlärare; ett annat att själva ha börjat tillgodose utbildning för det egna lärarkollegiet. Båda dessa lösningar är logiska när de förstås i den universitetskontext som de högst utbildningsansvariga, som besvarat enkäten, befinner sig i. Hur ska de hantera en situation där de ålagts ett omfattande uppdrag utan medföljande ekonomiska och personella resurser? Hur kan de på det mest optimala sätt skapa förutsättningar för kontinuitet i utbildningsuppdraget om egna lärare med kompetens inom området är få? Retoriska frågor som dessa bygger på kunskap från denna enkätstudie, om de sammanhang som institutionerna befinner sig i. Vad de högst utbildningsansvariga formulerade, när de fick frågan om vad de upplever särskilt utmanande eller problematiska i arbetet med att fullgöra uppdraget att integrera examensmålet i utbildningen, får de rum att beskriva sist i detta resultatkapitel. Där presenteras en analys av sådana fritextsvar.

Det är också tydligt att de flesta sätt att motivera avsaknad av utbildningsbehov, relaterar till samma situation som sätten att motivera behov av utbildning. Frågan kunde antingen leda tankarna till dem i lärarkollegiet som saknar kompetens eller till dem som har det. Medan det tidigare blir förknippat med behov av breddad kompetens i hela kollegiet, tycks det senare bli förknippat med att se gästlärare som en självklar och tillräcklig resurs. En och samma situation kan alltså få motsatta innebörder. Detta resultat gör det angeläget att jämföra med svaren på flera andra frågor som sätter in utbildningsbehovet, eller dess avsaknad, i sitt sammanhang.

Sammanhang, förutsättningar och villkor för utbildningsuppdraget

För att få kännedom om olika sammanhang som formar förutsättningar och villkor för institutionernas möjligheter att utbilda på området och för universitetslärares undervisningsuppdrag, ställdes frågor som visar: hur länge institutionerna har utbildat på området; när deras studenter beräknas ta examen med sådan kunskap; var deras lärare är anställda; hur många som undervisar och examinerar och vilken kompetens inom området lärarna har. Sådana frågor kan ge en indirekt bild av om lärare deltar i en pedagogisk miljö med förutsättningar för kollegialt stöd och samarbete i lärarlag inom detta kunskapsområde, eller saknar en sådan, och vad det kan innebära av möjligheter och svårigheter i det konkreta pedagogiska arbetet. Svaren på frågorna ger också en bild av hur omfattande regeringsuppdraget till Jämställdhetsmyndigheten i realiteten är.

Variation i utbildningserfarenhet

En genomgång av fritextsvar på två frågor synliggör att erfarenhet av utbildning på detta område varierar starkt mellan olika utbildningsanordnare. Den ena av dessa frågor rör när undervisning respektive examination om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer

infördes i utbildningen. Bland de 62 svaren finns det institutioner som ännu inte har någon undervisning respektive examination eller påbörjat det under 2018 eller 2019. Andra hade börjat arbetet före införandet av det nya examensmålet: tidigare under 10-talet, under 00-talet eller på 90-talet. Omkring en tredjedel hade inte utbildat längre än 1-3 år medan det fanns dem som utbildat i närmare 30 år.

Den andra frågan rörde vilken termin de studenter tar examen som först kommer att kunna uppfylla examensmålet. Svaren var fördelade över en tidsperiod på 8 år. Två utbildningsanordnare angav årtal redan innan examensmålet infördes; 2012 och 2016. Det framgår inte om det innebär att dessa redan hade examensmålet i sina utbildningar trots att det inte var lagkrav. De övriga angav åren 2018-2024.

Av 62 svar var det omkring 70 % som menade att deras första studenter tar examen under de kommande åren 2020-2024, vilket är 2-6 år efter att examensmålet trädde i kraft, beroende av profession. Detta kan låta som en lång tid men är ett rimligt tidsperspektiv då studenter ansöker, antas till och genomgår en utbildning på en bestämd utbildningsplan. Examensmålen i utbildningsplanen styrs av Högskoleförordningens Examensordning (dess bilaga 2).¹⁰ I den beskrivs vilka examensmål som studenten ska uppnå för att få en viss yrkesexamen. Målen anges under olika kategorier av kunskap: *kunskap och förståelse, färdighet och förmåga*, samt *värderingsförmåga och förhållningssätt*. När regeringsbeslut har tagits om ett visst examensmål, skall det också införas i lärosätenas lokala examensbeskrivningar och utbildningsplaner och det tar en viss tid. Den kan vara olika lång för olika lärosäten. Vid exempelvis Göteborgs universitet reviderades psykolog- och socionomprogrammets examensbeskrivningar/utbildningsplaner så att de skulle slå igenom samtidigt som regeringsbeslutet trädde i kraft.¹¹

Beslutet att införa examensmålet, "*visa kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer*", för de första sju professionerna, togs av regeringen den 17 augusti 2017 och trädde i kraft i den 1 juli 2018 (SFS 2017:857). De studenter som först kommer att kunna uppfylla det, och därmed ha med det i sin yrkesexamen, har därför både ansökt, antagits till och påbörjat sin utbildning *efter* att examensmålet infördes i de lokala examensbeskrivningarna och utbildningsplanerna. Dessa studenter sökte därför sannolikt till utbildningen som tidigast på våren, och påbörjade den under hösten, 2018.

För tandhygienistexamen ansökte de första studenterna sannolikt som tidigast på våren, och påbörjade den under hösten, 2019. Beslutet togs den 14 juni 2018, trädde i kraft den 1 januari 2019 med övergångsbestämmelse för tillämpning från 1 juli 2019 (SFS 2018:1135).

De berörda utbildningarna är olika långa. För en lång utbildning som läkarprogrammet på 5 ½ år (och inom ett par år blir sexårig) skulle de första studenterna kunna ta examen med dokumenterad kunskap inom området 2024. För en 3-årig utbildning, såsom tandhygienistprogrammet skulle de första studenterna kunna ta examen 2022. Detta innebär att institutionerna har ett tidsutrymme att successivt arbeta med att utbilda sina lärarkollegier och studenter parallellt under samma period. Utbildningsuppdraget att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosäten med dessa professionsutbildningar behöver också, på grund av denna situation, ses som ett långsiktigt arbete. Svaren på denna enkät visar att de flesta utbildningsanordnare inte har haft denna kunskap som del av sina yrkesexamina före examensmålet infördes, även om de under många år kan ha haft undervisning inom området. Att omkring en tredjedel hade haft undervisning respektive examination i 1-3 år tyder på att lika många infört detta först i samband med det nya examensmålet.

¹⁰ <https://www.uhr.se/studier-och-antagning/tilltrade-till-hogskolan/Hogskoleforordningen/>

¹¹ Källa: Samhällsvetenskapliga fakultetskansliet vid Göteborgs universitet.

Var är lärare anställda och hur många undervisar och examinerar?

I detta sammanhang, hur vanligt är det att ha eller inte ha en grupp lärare som är anställda vid den egna institutionen och har ett pedagogiskt uppdrag inom detta nu lagstadgade område? Svaren visar att de flesta hade lärare anställda (85%) men att antalet starkt varierade i omfattning. För knappt en tredjedel av utbildningsanordnarna (32 %) bestod kollegiet av 2 till 3 lärare. Något fler uppgav 4 till 6 lärare (35 %) medan en knapp femtedel (19 %) uppgav 7 till 10. Vid tre av institutionerna (5%) uppskattades kollegiet ända upp till 20-30 personer med kunskap inom området.

Det innebär att sammantaget hade hela 90 % *minst två lärare* som undervisade och examinerade inom området och 59 % ett kollegium bestående av 4 personer eller fler. Förutsättningar och möjligheter att forma en pedagogisk miljö vid institutionerna, med kollegialt stöd och samarbete i lärarlag, ser därför ut att vara goda för de flesta men ännu inte för samtliga, då 15 % ännu inte hade några lärare anställda med kompetens inom området. Det var också 6 % (n=4) som svarade att frågan inte var aktuellt eftersom det inte ingår undervisning och examination inom området.

Informanterna uppgav att de anlidade gästlärare som antingen var verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till (30%), kom från annan institution (28%), var företrädare för en civilsamhällesorganisation (24%) eller annan statlig myndighet som inte är universitet (20%).

Vilken kompetens finns i lärarkollegierna?

Det mönster i frågan om lärarkollegiets undervisningsbehov som går att urskönja som en variation i utbildningserfarenhet och kunskapsnivå *mellan* och *inom* institutionerna blir också belyst genom en fråga om lärares kompetens. Sammanställningen av svaren visar att kompetens saknades vid tre institutioner. För de övriga innebar detta främst att lärare arbetat med frågor om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer i det yrke som utbildningen leder fram till (69 %). Egen forskning på området uppgavs av något fler än hälften (60 %) medan knappt hälften menade att lärarna har gått kurser/utbildningar inom området (48 %). Annan kompetens som angavs i fritextsvar hänvisade till gästlärares förankring vid något kompetenscentrum inom området, utbildningsdagar för lärare, att lärare själva läst in sig på ämnet i samband med egen undervisning och lärares sakkunnighet inom näraliggande kunskapsområden.

Våld, undervisning och utbildningsbehov

Trots att de flesta institutioner redan hade anställda lärare som undervisade och examinerade inom området, fanns alltså ett stort utbildningsbehov i lärarkollegiet. Hur går det att förstå? Hur vanligt var det att undervisning inom området ingick? Vilka delar av våldsområdet undervisade professionsutbildningarna i, vilka delar av våldsområdet ansåg lärarkollegierna angelägna att få fördjupad kunskap om och hurdan var relationen mellan hur vanligt det var att ha undervisning om olika våldsformer och omfattningen av lärarkollegiernas utbildningsbehov för våldsformerna.

Ingår undervisning?

På frågan, ”Ingår undervisning (inklusive lärarlösa läraaktiviteter) inom ramen för examensmålet och dess kursplan(er)s lärandemål?” svarade 81 % ja (n=54), (tabell 3). Bara 3 % svarade nej (n=2).¹²

Tabell 3. Ingår undervisning inom ramen för examensmålet?

	Undervisning i antal svar	Undervisning i procent
Fysioterapeutexamen	4	80
Juristexamen	4	100
Läkarexamen	6	86
Psykologexamen	7	88
Sjuksköterskeexamen	15	68
Socionomexamen	12	92
Tandhygienistexamen	2	50
Tandläkarexamen	4	100
TOTALT	54	81 %

Sett till de olika professionsutbildningarna varierar svaren mellan 50 och 100 %. Medan exempelvis samtliga Tandläkar- och Juristprogram uppgav att det ingick undervisning, var det 68 % respektive 50 % av Sjuksköterske- och Tandhygienistprogrammen som hade undervisning inom området.

Vilka delar av våldsområdet ingår i undervisning?

De delar av våldsområdet som oftast ingick i undervisningen var våld i heterosexuella personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt) och barns egen utsatthet för våld i familjen (fysiskt, psykiskt, sexuellt).¹³ Det var 70 % för respektive som angav dessa alternativ. En majoritet av institutionerna undervisade också om barn som bevittnar/lever med våld i nära relationer (62 %) och om särskilt utsatta livsvillkor utifrån ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning (57 %).

Hälften (51 %) hade undervisning om våld i hbtq-personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt). Något färre än hälften undervisade om våld i ungas nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt; 43 %) och om hedersrelaterat våld och förtryck, könsstypning av flickor och kvinnor samt tvångs- och barnäktenskap (40 %).

De våldsformer som i lägst grad ingick i professionsutbildningarna utgjordes av olika former av sexuellt våld *utanför* nära relationer: sexuella övergrepp utanför nära relationer (34 %), sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer (33 %), sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer (27 %), prostitution och människohandel för

¹² Samtliga från Fysioterapeutexamen, Juristexamen och Tandläkarexamen besvarade denna fråga. För övriga professioner fanns ett visst partiellt bortfall. Totalt 16 % (n=11) hade inte besvarat frågan.

¹³ Se kommentar i metodkapitlet om svarsalternativen, ”Barns utsatthet för våld i familjen (fysiskt, psykiskt, sexuellt)” och ”Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer”.

sexuella ändamål (16 %) och kommersialisering och exploatering av kvinnor i reklam, medier och pornografi (10 %). (Tabell 4)

Tabell 4. Våldsformer och undervisning

Våldsformer		Har undervisning
	n	Procent
Våld i heterosexuella personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	47	70 %
Barns utsatthet för våld i familjen (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	47	70 %
Barn som bevittnar/lever med våld i nära relationer	43	62 %
Särskilt utsatta livsvillkor utifrån ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning		57%
Våld i hbtq-personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	34	51%
Våld i ungas nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	29	43 %
Hedersrelaterat våld och förtryck, könsstympning av flickor och kvinnor, tvångs- och barnåktenskap	27	40 %
Sexuella övergrepp utanför nära relationer	23	34 %
Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer	22	33 %
Sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer	18	27 %
Prostitution och människohandel för sexuella ändamål	11	16 %
Kommersialisering och exploatering av kvinnor i reklam, medier och pornografi	7	10 %

Utbildningsbehov för olika våldsformer

Utbildningsbehovet för olika våldsformer¹⁴ var i sig oväntat lågt med tanke på att totalt 69 % uppgett att de hade ett sådant behov. En minoritet av lärarkollegierna ansåg det angeläget att få fördjupad kunskap om någon av de ingående våldsformerna.

Flest, 40-46 % önskade utbildning om våld i nära relationer (i fallande ordning): våld i hbtq-personers nära relationer; hedersrelaterat våld och förtryck, könsstympning av flickor och kvinnor samt tvångs- och barnåktenskap; våld i ungas nära relationer; barns egen utsatthet för våld i familjen; våld i heterosexuella personers nära relationer och särskilt utsatta livsvillkor.

Lägst var utbildningsbehovet, 21-27 %, för olika former av sexuellt våld utanför nära relationer (i fallande ordning): sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer; sexuella övergrepp utanför nära relationer; sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer; prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt och kommersialisering och exploatering av kvinnor i reklam, medier och pornografi. (Tabell 5)

¹⁴ Frågan löd: "Vilka delar av området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer skulle vara angelägna för lärarkollegiet att få fördjupad kunskap om?"

Tabell 5. Våldsformer och utbildningsbehov

Våldsformer	Utbildningsbehov
	Procent
Våld i hbtq-personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	46 %
Hedersrelaterat våld och förtryck, könsstympning av flickor och kvinnor, tvångs- och barnäktenskap	43 %
Våld i ungas nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	43 %
Barns utsatthet för våld i familjen (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	42 %
Våld i heterosexuella personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	40 %
Särskilt utsatta livsvillkor utifrån ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning	40 %
Barn som bevittnar/lever med våld i nära relationer	37 %
Sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer	30 %
Sexuella övergrepp utanför nära relationer	27 %
Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer	25 %
Prostitution och människohandel för sexuella ändamål	25 %
Kommersialisering och exploatering av kvinnor i reklam, medier och pornografi	21 %

Våldsformer, undervisning och utbildningsbehov

Hur går det att förstå att det fanns ett generellt utbildningsbehov bland lärare vid en majoritet av utbildningsanordnarna, och att det samtidigt var en minoritet som ansåg de olika våldsformerna angelägna att få fördjupad kunskap om? En jämförande analys gjordes för att upptäcka eventuella mönster mellan hur vanligt det var att ha undervisning om olika våldsformer och omfattningen av lärarkollegiernas utbildningsbehov för våldsformerna. Hur ser relationen ut mellan de delar av våldsområdet som lärarna undervisade i, och dem de ville få fördjupat kunskap om? Resultatet presenteras i tabell 6 nedan.

Att inte ha undervisning har definierats i termer av tolkat/förväntat utbildningsbehov. Relationen mellan tolkat och uppgett utbildningsbehov återfinns i kolumnen längst till höger i tabellen. Jämförelsen visar att utbildningsbehovet som uppgavs för de olika våldsformerna, var antingen högre, ungefär lika stort, lägre eller mycket lägre än det tolkade/förväntade. Behovet var högre för två av de våldsformer *inom* nära relationer som redan oftast ingick i undervisningen: våld i heterosexuella personers nära relationer och barn som bevittnar/lever med våld i nära relationer. Mycket lägre var utbildningsbehovet för de sexuella våldsformer *utanför* nära relationer som i lägst grad ingick i undervisningen. Detta resultat kan tolkas på flera olika sätt. Några diskuteras under nästa rubrikområde. En fördjupning görs i rapportens diskussionsavsnitt.

Tabell 6. Våldsformer, undervisning och utbildningsbehov

Våldsformer		Har undervisning		Tolkat/förväntat utbildningsbehov (saknar undervisning)	Uppgett utbildningsbehov	Relation mellan uppgett och tolkat utbildningsbehov
	n	Procent	n	Procent	Procent	
Våld i heterosexuella personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	47	70 %	27	30 %	40 %	Högre behov
Barns utsatthet för våld i familjen (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	47	70 %	28	30 %	42 %	Högre behov
Barn som bevittnar/lever med våld i nära relationer	43	62 %	25	38 %	37 %	Ungefär lika stort behov
Särskilt utsatta livsvillkor utifrån ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning	38	57%	27	43 %	40 %	Ungefär lika stort behov
Våld i hbtq-personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	34	51%	31	49 %	46 %	Ungefär lika stort behov
Hedersrelaterat våld och förtryck, könsstympning av flickor och kvinnor, tvångs- och barnäktenskap	27	40 %	29	60 %	43 %	Lägre behov
Våld i ungas nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)	29	43 %	29	57 %	43 %	Lägre behov
Sexuella övergrepp utanför nära relationer	23	34 %	18	66 %	27 %	Mycket lägre behov
Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer	22	33 %	17	67 %	25 %	Mycket lägre behov
Sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer	18	27 %	20	73 %	30 %	Mycket lägre behov
Prostitution och människohandel för sexuella ändamål	11	16 %	17	84 %	25 %	Mycket lägre behov
Kommersialisering och exploatering av kvinnor i reklam, medier och pornografi	7	10 %	14	90 %	21 %	Mycket lägre behov

Utmaningar för de utbildningsansvariga

I ett tidigare avsnitt, om hur lärares utbildningsbehov motiverades, var en tolkning att utbildningsanordnarna hanterar en klämd situation, med krav på utbildning inom området och brist på kompetens, genom att anlita gästlärare och att själva tillgodose utbildning för det egna lärarkollegiet. Vad de högst utbildningsansvariga formulerade när de fick frågan om vad de upplever särskilt utmanande eller problematiskt, i arbetet med att integrera examensmålet i utbildningen, presenteras i detta avsnitt. Resultatet bygger på en kvalitativ analys av fritextsvar. För att förstå utmaningarna behöver vi först ha bakgrundskunskap om vad deras arbete innebär. Didaktik, undervisningslära, omfattar fyra grundkategorier som kan hjälpa oss: vad, hur, varför och var (Pettersen, 2008).

Didaktikens vad, hur, varför och var i uppdraget

Didaktikens *VAD* handlar om vad studenter ska lära sig, vad lärandet ska handla om, vilken riktning lärprocesser ska ta och vilka läranderesultat eller lärandemål vi vill främja med undervisning. Den uppgift som utbildningsanordnarna har ålagts genom examensmålet omfattar aktuell kunskap om alla de våldsformer som ingår i Istanbulkonventionen och Sveriges nationella strategi, och olika teoretiska perspektiv på våld. Den omfattar också kunskap och förståelse om sådana professionsfärdigheter (förhållningssätt, metoder, värderingsförmågor etc) som ger studenterna handlingsberedskap att dels upptäcka, stoppa och förebygga våldet, och dels hjälpa och stödja den som blir utsatt. I uppgiften att integrera examensmålet i utbildningarna måste institutionerna tolka och bryta ner den övergripande, abstrakta formuleringen i examensmålet till mera konkret innehåll i lärandemålsformuleringar för olika kurser, som ges inom ramen för professionsutbildningarnas utbildningsplaner.

Didaktikens *HUR* handlar istället om vilka pedagogiska förhållningssätt, strategier, läraaktiviteter, metoder och medel som utbildningsanordnarna behöver utveckla för att deras studenter, konkret och optimalt, ska kunna lära sig detta. På vilket sätt kan undervisningsformer och läraaktiviteter vara utformade så att studenterna får ”träna” på det som uttrycks i lärandemålen?

Didaktikens *VARFÖR* rör vad vi har för avsikt att uppnå och åstadkomma med undervisning och skälen till det; undervisningens syfte. I detta uppdrag är skälet att mäns våld mot kvinnor och barn utgör en omfattande och allvarlig kränkning av mänskliga rättigheter och jämlika livsvillkor. Det övergripande syftet är att bekämpa mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, som är Sveriges åtagande inom Istanbulkonventionens artikel 14-15 om utbildning för yrkesgrupper, och den nationella strategins målområden, särskilt det fjärde som rör förbättrad kunskap.

Didaktikens *VAR*, slutligen beskriver bestämda, konkreta ramfaktorer och sammanhang inom vilka praktiskt undervisningsarbete sker och som har betydelse för att kunna genomföra uppdraget att integrera examensmålet i utbildningen. Dessa utgör många olika faktorer som påverkar, möjliggör och villkorar eller begränsar, undervisning och lärprocesser men också de intentioner vi har. Ett vanligt sätt att kategorisera sådana är att dela in dem i personramar, organisatoriska ramar, tidsramar, fysiska ramar och ekonomiska ramar (Pettersen, 2008).

Vad de högst utbildningsansvariga formulerade, när de fick frågan om vad de upplever särskilt utmanande eller problematiska i arbetet med att fullgöra uppdraget, har att göra med tre av dessa fyra grundkategorier inom didaktiken: vad, hur och var. Didaktikens varför; skälet till och syftet med att integrera examensmålet - att bekämpa mäns våld - var det ingen som uppgav, men väl att uppdraget är ett åtagande:

Examensmålet är ett av flera som vi är ålagda att implementera och integrera i utbildningen.

Det var 49 % (n=33) som besvarade denna fråga genom att beskriva olika utmaningar. Flera har angett utmaningar inom mer än en didaktisk kategori. Ytterligare 22 % (n=15) svarade ”nej”, varav några utvecklade sitt svar.¹⁵ En svarade att det är, ”för tidigt i processen för att kunna värdera det”, vilket tolkades som ”vet ej”. Två utmaningar dominerar svaren. Den ena har att göra med prioriteringar mellan olika examensmål i utbildningsprogrammen (didaktikens *vad*). Den andra utgör förhållningssätt till examensmålet och att möta studenter och kollegor i dessa frågor (didaktikens *var*).

¹⁵ Det var 27 % (n=18) som inte besvarade frågan.

Utmaningar i arbetet med uppdragets VAD

Den ena av de dominerande utmaningarna återfanns i 13 kommentarer. Den handlar om konkurrens och prioriteringar mellan olika kunskapsinnehåll i utbildningsprogrammen. Det fanns ett tydligt bekymmer för hur de utbildningsansvariga skulle hantera examensmålet i **förhållande till andra examensmål**.

Att få tillräcklig kunskap kring området.

En annan utmaning är "stoffträngsel" - det finns i vår utbildning andra sociala frågor/problemområden som är viktiga.

Att få plats med allt som behövs i en för kort utbildning.

Uppdraget konkurrerar med andra examensmål som behöver uppfyllas.

Nu måste andra angelägna områden stå tillbaka eller detta uppdrag begränsas mer än önskvärt.

Svaren synliggör att de dels behöver bedöma och se till att hela våldsområdet ingår, dels att annat centralt kunskapsstoff inte ska prioriteras bort och dels att programmets innehåll totalt sett inte ska bli för omfattande. Det är angelägna överväganden. I litteraturen är det känt att ett för omfattande kunskapsstoff i utbildningsprogram och kurser medför överbelastning, stress och sämre engagemang och lärande för studenter (Biggs & Tang, 2011, kap.3).

Ett angränsande bekymmer som fanns hos tre informanter rörde hur de skulle gå till väga för att **bryta ner och avgränsa examensmålet**.

Hur detaljerat ska undervisning på området ges i relation till det övergripande examensmålet?

Vi har lärare inom institutionen med mycket kunskap inom området, men det är en utmaning att belysa examensmålen utifrån "alla" kontexter.

Indirekt förhåller de sig till lärandemålsskrivningar och hur de ska tolkas, förstås och översättas till undervisningsinnehåll.

Utmaningar i arbetet med uppdragets HUR

Pedagogiska överväganden om **var i programmet** examensmålet bäst bör integreras (som enskild kurs, i flera olika kurser och var i progressionen) var en utmaning som fanns hos sex utbildningsansvariga. Den handlar om **hur** studenter optimalt kan lära sig det som ingår i examensmålet. Den sekvens med vilken olika delar av kunskapsinnehållet bör infalla, inom och mellan kurser, bidrar till studenternas kunskapsutveckling, så kallad progression genom utbildningen. Olika aspekter av detta framträder i följande samtliga svar:

Som nämnt så är utmaningen att skapa en tydlig progression genom utbildningen.

Få till den röda tråden och progressionen inom programmet i relation till examensmålet.

En utmaning är att integrera undervisningen på ett bra sätt så att det också innebär en progression i utbildningen.

Vi behöver få in examensmålet på ett sätt som gör att våra studenter får verktyg att hantera frågan och integrera den i sitt professionella förhållningssätt.

Vi håller just nu på att utveckla ett 6-årigt Läkarprogram och där ska vi också utveckla denna del av undervisning ytterligare, stimulerande process!

Det vore av värde med uppföljande utbildningsmoment, inklusive integrering med andra kurser. Vi kommer att se över detta inför att läkarutbildningen blir 6-årig.

Arbetet med detta innebär att skapa en röd tråd mellan examensmålet och hur det integreras som nedbrutna lärandemål i en eller flera ingående kurser; hur det utformas i undervisning så att studenterna får öva på det som uttrycks i lärandemålen. I förlängningen handlar det om att få verktyg, ”att hantera frågan och integrera den sitt professionella förhållningssätt.” På läkarprogrammet tänker de också i progression framåt, när utbildningen blir 6-årig, men också hur progressionen kan länkas till senare uppföljande kurser och utbildningar, möjligen på avancerad nivå. Att utmaningar som dessa inte nödvändigtvis behöver upplevas betungande synliggör en av de svarande som kallar det en, ”stimulerande process!”

Tre utmaningar rörde **utformning av undervisning och examination.**

En tredje utmaning är hur den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (dvs. kommuner och regioner/landsting) arbetar med dessa frågor. Det blir problematiskt om detta inte uppmärksammas/arbetas med där, och om personalen/handledarna inte har tillräcklig kompetens inom detta område.

Våra studenter är utspridda på flera orter och det är många lärare/läkare mm som ansvarar för kortare delar av undervisningen. Det blir då komplext att införa förändringar som når ut till alla studenter. Detta gäller i princip oavsett vilken förändring det är.

Informanterna synliggör här angelägna pedagogiska problem med variation av lärares kompetens på området. De visar behovet av parallell utbildning också för personal ute i professionernas praxisfält, och de handledare studenterna möter i så kallade verksamhetsförlagda kurser, tidigare utbildningspraktik. Att inte öka belastningen för studenterna med ytterligare examinationsuppgifter, var en annan utmaning:

En annan utmaning som också nämnts är att skapa examinationsuppgifter som inte är ytterligare uppgifter utan som naturligt kan ingå i de redan befintliga.

En fråga i sammanhanget blir hur det går att skapa en röd tråd också mellan kursernas lärandemål och examinationsuppgifterna så att studenterna får utrymme att visa, och institutionerna kännedom om och kan bedöma, att de har uppnått den kunskap och förståelse som omfattas av examensmålet?

Utmaningar i arbetet med uppdragets VAR

De ramvillkor som gick att uttolka genom utmaningarna var ekonomisk, organisatoriska och personella. Dessa innebär sammanhang som påverkar, möjliggör och villkorar eller begränsar, undervisning och läroprocesser.

Ekonomiska ramar

En av de utmaningar som hade att göra med didaktikens *var* utgjordes av de ekonomiska ramarna för uppdraget. De utbildningsansvariga behövde helt enkelt ta beslut om **vad de hade råd med.**

Resurskrävande

Att vi har blivit ålagda ett uppdrag utan medföljande ekonomiska resurser

Det är så mycket som ska in. Vi har ekonomi för ett visst antal timmar. Ska någon förstärkas måste annat tas bort.

Ett nytt examensmål kräver ekonomiska möjligheter för att arbeta med överväganden och omprioriteringar vad gäller utveckling av utbildningsprogram och kurser, antagning av studenter, kursadministration, kursbudget och utbildning för, eller nyrekrytering av, lärare. Bara fyra refererar till ekonomiska förutsättningar. Betyder det att de andra har den budget de behöver?

Organisatoriska ramar

Organisatoriska ramar som beskrevs av fyra hade att göra med utmaningar kring formella **antagnings- och beslutsprocesser**.

Det var snävt om tid vid införandet av examensmålet.

En annan utmaning är, vad jag förstått, att för detta examensmål gäller inga övergångsregler. Detta är problematiskt eftersom det tar tid att ändra kursplaner och vi kan inte examinera sådant som inte står i en kursplan. Vi kan heller inte införa det retrospektivt till redan antagna studenter.

Att det gäller retroaktivt, d.v.s. för redan antagna studenter. Det ställer till relativt stora utbildningsadministrativa problem.

Vår juristutbildning startade hösten 2017 och är fortfarande i en uppbyggnadsfas, både vad avser personal och ämneskompetens. Vi avser att successivt integrera examensmålet i utbildningen i de kurser som är särskilt relevanta.

De tre första citaten väcker frågor om hur lärosätenas interna kommunikation fungerar när regeringen beslutar om nya examensmål. Besluten om införande av examensmålet togs, för samtliga berörda professioner, ett år innan de trädde i kraft. En del utbildningsanordnare verkar inte ha fått den informationen i tillräckligt god tid och lokala besluts- och antagningsprocesser verkar ha fördröjts.

Det tycks också som att det finns osäkerhet om för vilka studenter det nya examensmålet gäller. Medan en poängterar att det inte gäller retroaktivt, menar en annan att det gör det. Ytterligare en associerar till en långsiktig plan för den nya utbildningen, att successivt integrera examensmålet i särskilt relevanta kurser. Hur det förhåller sig med vilken termin de studenter tar examen som först kommer att kunna uppfylla examensmålet diskuterades under den tidigare rubriken, "Variation i utbildningserfarenhet". Vad som gäller för uppdraget i denna fråga kan utbildningsanordnarna behöva klarhet i.

Personramar

Slutligen handlar också utmaningar som rör didaktikens *var* om personramar. Resurser i form av **utbildning för kollegiet** var en sådan. Här var det två informanter som menade att det saknades. Båda dessa uttryckte sig på samma sätt som analysen av motiv till utbildningsbehov visat.

Utbildning av hela lärarkollegiet.

Inom ämnet psykologi har vi en person med spetskompetens på området, men vi är för få som verkligen kan detta tillräckligt väl.

Frågan om utmaningar ledde tankarna till varierande kompetens *inom* lärarkollegiet och behov av breddad kompetens i hela lärarlaget. I den tidigare analysen av hur utbildningsbehovet motiverades, var en variation i kunskapsnivå inom institutionerna tydlig. Att detta inte nämndes av fler, i denna fråga, kan tolkas som att andra utmaningar upplevdes mera problematiska och kom i förgrunden.

Förhållningssätt till examensmålet och att möta kollegor och studenter i dessa frågor hör också till didaktiken *var* och utgör den andra utmaning som dominerar svaren. De återfanns i 13 kommentarer. Faktorer som dessa har betydelse för att kunna genomföra uppdraget att integrera examensmålet i utbildningarna. De påverkar möjligheterna att bedriva undervisning och examination, och att stödja studenters lärande inom området.

I en grupp av dessa svar fanns en likartad **kritik mot examensmålet** i sig.

Att särskilt specificera mäns våld mot kvinnor har väckt reaktioner. Formuleringen våld i nära relationer hade räckt. Våld förekommer i en rad kontexter och att lyfta ut särskilt mäns våld emot kvinnor beskriver inte denna komplexitet.

Själva skrivningen "mäns våld mot kvinnor". En mer generell skrivning hade bättre fångat upp komplexiteten och problematiken som omgärdar våld i nära relationer inte minst i samkönade relationer och barn som lever i våldsutsatta miljöer. Orsakerna bakom våld kan vara flera och mångbottnade och förövaren kan vara en annan än en man.

Examensmålet är formulerat så att det är begränsande. Våldsutsatthet i relation till HBTQ-personer, funktionsvariation, barns utsatthet osv som frågas om i denna enkät är inte tydligt inkluderat i examensmålet.

Sättet att förstå examenmålet är intressant i ljuset av hur vanligt undervisning om, och utbildningsbehovet var, för olika våldsformer. Våld i nära relationer, med betoning på de kategorier som nämns här, var högt prioriterat i undervisning och förhållandevis i utbildningsbehovet: hbtq-personers och barns utsatthet, liksom särskilt utsatta livsvillkor. Sexuellt våld utanför nära relationer var däremot i jämförelsen mycket lågt prioriterat. Ur det perspektivet ser det ut som att utbildningsanordnarna, och lärarkollegierna, generellt prioriterar bredd i termer av vem som utsätts *inom* nära relationer, specifika grupper och särskilt utsatta livsvillkor. Däremot ser de i praktiken, generellt sett, inte ut att prioritera bredd vad gäller alla de former av våld och kontexter som omfattas av sexuellt våld *utanför* nära relationer.

De utbildningsansvariga som har formulerat denna kritik tolkar begreppen på ett annat sätt än vad som avses att ingå i examensmålet. Där är *mäns våld mot kvinnor* det bredare paraplybegrepp som omfattar våld både *inom* och *utanför* nära relationer. Det bygger på etablerad kunskap som visar att i huvudsak män utsätter i huvudsak flickor och kvinnor, men att *allt* våld i nära relationer ska ingå i examensmålet. Oro för att examensmålet inte ska vara tillräckligt brett och inkluderande, är därför obefogad.

Andra har svarat på ett sätt som visar att de istället **förhåller sig till att kollegor** har missförstått ämnet eller är kritiska.

Ämnet kan uppfattas som icke juridiskt, vilket inte stämmer för kopplingen till juridik är uppenbar. Dock är vissa juridiska discipliner mindre relevanta i detta sammanhang.

Särskilt utmanande är att poängtera vikten av målet för lärarkollegiet och övrig personal i tillräcklig omfattning för att kunna motivera dem att göra den planerade webbutbildningen. Försök har gjorts med lärardag, inkluderande föreläsning om målet med klen resultat gällande närvarande personal. Web utbildningen planeras att göras obligatorisk.

Sammanhang som att kollegor är kritiska till ett bestämt examensmål och till den personalutbildning som det kräver, påverkar vad som är möjligt att genomföra. Här uppstår en annan form av utmaning för utbildningsansvariga, att motivera sina kollegor. När det inte går är det lätt att ta till tvångsåtgärder, att göra utbildning obligatorisk. Det är begripligt men frågan är hur det påverkar motivation och hur det på bättre sätt går att skapa motiverade lärarkollegier.

Också mötet med studenterna kunde innebära en liknande utmaning.

Målet kan, på grund av sin politiska/värderande natur, också vara svårt att ta sig an gentemot studentgrupper. De försök jag personligen har gjort att närma mig området har resulterat i diskussioner som mer handlat om "det är ju lika vanligt att kvinnor utövar våld mot män men det syns inte i statistiken", "nej så är det inte" och liknande. Det ställer höga krav på läraren att kunna ta ställning och utmana studenternas källkritik på rätt sätt, något som är enkelt i ett vetenskapligt fält som man kan väl men som är svårt i ett fält som är nytt.

En annan utmaning ligger i att få studenter (och lärarkollegiet) att avslappnat kunna ställa frågan om våld till alla patienter vilket vi planerar att inkludera i vår anamnesupptagning.

Dessa svar visar att utbildningsinsatser för lärare behöver ge träning i att hantera situationer där de möter och för dialoger med studenter om studenters bakgrundskunskaper, förförståelser, värderingar och attityder. För att kunna göra det behöver de vara trygga i sina egna kunskaper. Det är, ”svårt i ett fält som är nytt.” Utbildningsområdet beskrevs som svårt och utmanande både i mötet med kollegor och studenter.

Ämnet är svårt och krävande. Kunskap behövs på många olika plan, liksom övning i att tala med studenterna om dessa frågor. Dessa frågor ingår i en diskurs där fokus ligger på människors villkor i samhället. Utsatthet ur många perspektiv - barn, kvinnor, närstående, äldre etc. Även utsatthet och hälsa i och med flykt från krig och annan otrygghet. Dessa frågor kan vara svåra att diskutera varför lärare behöver stöd i detta arbete.

Att det hamnar i en relevant kontext inom utbildningen. Vi vet statistiskt att många i vår närhet är berörda. Hur möter vi studenter och lärare när det rör upp egna erfarenheter?

Utmaningen här handlar om att mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är ett stort och krävande kunskapsområde som ställer höga krav på lärares kompetens. Det väcker också starka känslor, inte sällan med igenkänning av egen erfarenhet. Ämnet förutsätter ett tryggt, stödjande sammanhang för studenterna, en god lärandemiljö, där det finns rum för dialog med lärare som också känner sig motiverade och trygga att ansvara för, och möta studenter i, sådan undervisning. Då frågor om människors livsvillkor och utsatthet kan vara svåra och utmanande att undervisa i, behöver inte bara studenter utan också lärare stöd i sitt arbete. Ett sådant innebär nödvändigtvis inte särskilda utbildningsinsatser. Att vara flera anställda som undervisar och examinerar på området, som det ser ut att vara vid de flesta institutioner, kan skapa de möjligheter som behövs för en pedagogisk miljö med kollegialt samarbete, stöd och kompetensutveckling i lärarlag.

Inga problem!

Av de 15 som svarat att det inte fanns något de upplevde utmanande eller problematiskt i arbetet med att fullgöra uppdraget, var det sju som utvecklade vad de då tänkte på. Deras svar är likartade.

Nej - vi bedömer att kompetens finns och att ett flertal moment redan finns.

Nej, innehållet fanns på plats. Dock kan alltid diskuteras om det ska utvecklas mer.

Nej, institutionen har intresserade lärare. Men vi behöver fler framöver.

Nej, vår erfarenhet av att ha frågor om våld, tidigare främst hedersrelaterat våld men idag våld i ett bredare perspektiv i utbildningen redan innan den rättsliga förändringen kom, gör att det inte är problematiskt.

Egentligen ingenting som är varken utmanande eller problematiskt. Det bör gå att integrera målet i samtliga kurser.

Med mindre variation uttrycker dessa informanter att mycket av kunskapsinnehållet i examensmålet redan fanns i utbildningen och att de hade lärare med kompetens och intresse för området. Svaren visar också att det även hos utbildningsanordnare med lång erfarenhet kan finnas behov av att utveckla professionsutbildningen så att hela examensmålet omfattas. Det kan också finnas behov av utbildningsinsatser så att fler lärare får den kompetens som målet omfattar. Sammantaget ger de en bild av trygghet, genom den långa erfarenhet de hade, i arbetet med uppdraget att integrera examensmålet i utbildningen.

Detta kapitel har innehållit analyser av hur vanligt lärares utbildningsbehov var och hur det motiverades; olika sammanhang som formar förutsättningar och villkor för institutionernas och lärarnas utbildningsuppdrag; hur vanligt undervisning och utbildningsbehov för olika våldsformer var; och de sammanhang i arbetet med examensmålet som var utmaningar för de högst utbildningsansvariga vid institutionerna. Nästa kapitel innehåller en sammanfattning med fördjupande diskussion om hur det kan tolkas att utbildningsbehovet var mycket lägre än väntat, för de våldsformer som också i lägst grad ingick i undervisningen. I det kapitlet formuleras även pedagogiska rekommendationer.

Diskussion

Syftet med detta kapitel är att sammanfatta, knyta ihop och fördjupa tolkningen av det centrala resultatet och att, mot bakgrund av det, formulera pedagogiska rekommendationer.

Ett splittrat intryck

Sammantaget ger resultatet en mycket splittrad bild av situationen. Å ena sidan märks att nästan samtliga utbildningsanordnare hade börjat arbeta med åtagandet och tog uppdraget på stort allvar. Å andra sidan är det en, ur många aspekter, starkt heterogen grupp. Dels är den det genom att utbildningsanordnarna representerar åtta olika discipliner och professioner. Den är det också genom variation i utbildningsbehov, kunskapsnivå, institutionernas utbildningserfarenhet, undervisning om olika våldsformer och andra sammanhang som bildar förutsättningar och villkor för institutionernas utbildningsuppdrag och lärares utbildningsbehov. Det gör att Jämställdhetsmyndigheten behöver erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd som ger utrymme för, och är anpassade efter, var de befinner sig i sina förkunskaper, bakgrundserfarenheter och i arbetet med uppdraget.

Variation i utbildningsbehov

Resultatet visar att det var en majoritet, 69 %, av lärarkollegierna som hade ett utbildningsbehov inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, medan 25 % inte hade det. Detsamma gällde för en majoritet vid respektive professionsutbildning utom en – socionomerna – där 39 % hade ett utbildningsbehov. Utbildningsbehovet för olika våldsformer skilde sig från det generella. Det var i jämförelse oväntat lågt. En minoritet av lärarkollegierna ansåg det angeläget att få fördjupad kunskap om någon av de ingående våldsformerna. Flest önskade utbildning om någon form av våld i nära relationer:

- våld i hbtq-personers nära relationer (46 %)
- hedersrelaterat våld och förtryck, könsstympning av flickor och kvinnor samt tvångs- och barnäktenskap (43 %)
- våld i ungas nära relationer (43 %)
- barns egen utsatthet för våld i familjen (42 %)
- våld i heterosexuella personers nära relationer (40 %)
- särskilt utsatta livsvillkor (40 %)
- barn som bevittnar/lever med våld i när relationer (37 %)

Lägst var utbildningsbehovet för olika former av sexuellt våld utanför nära relationer:

- Sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer (30 %)
- Sexuella övergrepp utanför nära relationer (27 %)
- Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer (25 %)
- Prostitution och människohandel för sexuella ändamål (25 %)
- Kommersialisering och exploatering av kvinnor i reklam, medier och pornografi (21 %)

Det fanns därmed också en variation i vilka våldsområden som bedömdes angelägna att få kunskap om.

Variation i kunskapsnivå

Genom en analys av fritextsvar där utbildningsbehovet, och avsaknad av det, beskrevs och motiverades framträder en uttryckt variation i kunskapsnivå mellan:

- för utbildningsområdet ”gamla” och ”nya” discipliner/professioner
- lärare inom lärarkollegiet vid en och samma institution
- olika delar av våldsområdet

Variation i kunskapsnivå mellan lärare inom lärarkollegiet dominerade svaren. Svaren på en annan av enkätens frågor visade att lärares kompetens helt saknades vid tre institutioner. Kompetens som fanns innebar i huvudsak erfarenhet från det yrke som utbildningen leder fram till, egen forskning eller kurser/utbildningar/ inom området.

Det blev tydligt att frågan om utbildningsbehov för de flesta ledde tankarna till samma situation: att några men inte alla i lärarkollegiet hade kompetens inom området. Denna situation bedömdes av en del som att de behövde utbildning, medan det för andra var en motivering till att de därmed inte behövde utbildning. Medan det tidigare blev förknippat med behov av breddad kompetens i hela kollegiet, tycks det senare bli förknippat med att se gästlärare som en självklar och tillräcklig resurs. En och samma situation kunde alltså få motsatta innebörder.

Variation i utbildningserfarenhet

Frågor om sammanhang som skapar förutsättningar och villkor för institutionernas möjligheter att utbilda på området, och för universitetslärares undervisningsuppdrag och utbildningsbehov, synliggjorde att institutionernas erfarenhet av utbildning också varierade starkt mellan olika utbildningsanordnare. Det fanns dem som ännu inte hade någon undervisning respektive examination medan andra hade börjat arbetet långt före införandet av det nya examensmålet, ibland så långt tillbaka som närmare 30 år. Omkring en tredjedel hade inte utbildat längre än 1 till 3 år.

Det var 81 % som uppgav att de hade undervisning inom ramen för examensmålet och 3 % (n=2) som svarade att de inte hade det. Här var det hela 16 % som inte besvarat frågan. Sett till de olika professionsutbildningarna varierade svaren mellan 50 till 100 %.

Variation i undervisning om olika våldsformer

De delar av våldsområdet som oftast ingick i undervisningen var olika former av våld i nära relationer: våld i heterosexuella personers nära relationer (70 %), barns utsatthet för olika former av våld i familjen (70 %), barn som bevittnar/lever med våld (62 %) och särskilt utsatta livsvillkor (57 %). Hälften (51 %) hade undervisning om våld i hbtq-personers nära relationer. De våldsformer som i lägst grad ingick i professionsutbildningarna utgjordes av olika former av sexuellt våld utanför nära relationer (10-34 %).

Variation i vem och hur många som undervisar

De allra flesta, 85%, hade lärare anställda med pedagogiskt uppdrag inom området. Gästlärare anlätades också i förhållandevis hög omfattning. De var verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till, från annan institution, civilsamhällesorganisation eller annan statlig myndighet som inte var universitet.

Frågan om vem som undervisar visade att sammantaget hela 90 % hade minst två lärare inom området och 59 % ett kollegium bestående av fyra personer eller fler. Förutsättningar och möjligheter att forma en pedagogisk miljö vid institutionerna, med kollegialt stöd och samarbete i lärarlag, ser därför ut att vara goda för de flesta men ännu

inte för samtliga, då 15 % ännu inte hade lärare anställda med kompetens inom området. Antalet lärare varierade också starkt i omfattning, från två upp till 30 personer.

Högt och lågt prioriterade våldsformer

En jämförande analys gjordes mellan hur vanligt det var att ha undervisning om olika våldsformer och hur stort lärarkollegiernas utbildningsbehov var för våldsformerna. Resultatet visar att utbildningsbehovet var högre för två av de våldsformer *inom* nära relationer som redan oftast ingick i undervisningen: våld i heterosexuella personers nära relationer och barn som bevittnar/lever med våld i nära relationer. Mycket lägre var utbildningsbehovet för de sexuella våldsformer *utanför* nära relationer som i lägst grad ingick i undervisningen:

- Sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer
- Sexuella övergrepp utanför nära relationer
- Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer
- Prostitution och människohandel för sexuella ändamål
- Kommersialisering och exploatering av kvinnor i reklam, medier och pornografi

Här framträder en tendens att prioritera olika former av våld *inom* nära relationer, framför sexuellt våld *utanför* nära relationer.

Variation i upplevelse av utmaningar och problem

I frågan om de utbildningsansvarigas upplevelse av utmaningar i arbetet med att integrera examensmålet i utbildningen, var det 27 % (n=18) som inte besvarat frågan. Det gör det svårt att bedöma hur stor andel som antingen upplevde problem eller som såg uppdraget som problemfritt. Av dem som svarat var det var en dryg femtedel som inte upplevde utmaningar eller problem. Några motiverade det med att examensmålet fanns i utbildningen och att de hade lärare med kompetens och intresse för området. De hade samtidigt behov av att utveckla utbildningarna så att hela examensmålet och fler lärare skulle omfattas.

De som beskrev utmaningar eller problem i arbetet utgjorde hälften av de utbildningsansvariga. Utmaningarna rörde:

- Konkurrens och prioriteringar i förhållande till andra examensmål
- Hur de skulle gå till väga för att bryta ner och avgränsa examensmålet
- Var i programmet examensmålet bäst bör integreras
- Utformning av undervisning och examination
- Ekonomiska ramar med beslut om vad de hade råd att utbilda om
- Organisatoriska ramar kring formella antagnings- och beslutsprocesser
- Personramar i form av utbildning för kollegiet, förhållningssätt till examensmålet och att möta kollegor och studenter i dessa frågor

Dominerande utmaningar var prioriteringar mellan olika examensmål i utbildningsprogrammen, förhållningssätt till examensmålet och att möta studenter och kollegor i dessa frågor. I gruppen fanns kritik mot formuleringen *mäns våld mot kvinnor*, som uppfattades snäv och exkluderande. *Våld i nära relationer* ansågs bredare och bättre kunna inkludera många fler våldsformer. Med tanke på hur vanligt undervisning om, och utbildningsbehovet var, för olika våldsformer ser det ut som att utbildningsanordnarna, och lärarkollegierna, generellt prioriterar bredd i termer av vem som utsätts *inom* nära relationer men inte vad gäller olika former av sexuellt våld och kontexter *utanför* nära

relationer. De utbildningsansvariga som har formulerat kritiken tolkar också begreppen på ett annat sätt än vad som avses med examensmålet. Där är *mäns våld mot kvinnor* det bredare paraplybegrepp som omfattar *allt* våld inom och utanför nära relationer. Oro för att examensmålet inte ska vara tillräckligt brett och inkluderande, är därför obefogad. Utbildningsbehovet för olika våldsformer och kritiken mot examensmålet tyder på att det finns misstolkningar av våldsbegreppen och vad som förväntas ingå i examensmålet.

Andra beskrev utbildningsområdet som svårt i mötet med både kollegor och studenter, då det också innebär att hantera missförstånd, kritik och starka känslor och ställer höga krav på lärares kompetens. Utmaningarna synliggör att ämnet förutsätter trygga, stödjande sammanhang för både studenter och lärare. Att vara flera anställda lärare, som vid de flesta institutioner, kan skapa de möjligheter som behövs för en pedagogisk miljö med kollegialt samarbete och stöd i lärarlag. En angelägen rekommendation är därför att prioritera anställda lärare framför gästlärare. Forskning visar att det finns starka samband mellan att ha heltidsanställda lärare och studenters lärande. Det har att göra med hur väl lärare är inkluderade i utbildningsprogram och pedagogiska sammanhang, och hur väl de kan lära känna och stödja studenterna (Gibbs, 2014).

Våldsbegrepp och politiska debatter

Att utbildningsbehovet visade sig vara lågt för de sexuella våldsformer som också i lägst grad ingick i undervisningen, kan förstås på olika sätt. En tolkning rör hur examensmålet förstås och relaterar till politiska debatter.

Målet omfattar två olika begrepp inom kunskapsområdet: *mäns våld mot kvinnor* och *våld i nära relationer* men i detta resultat är det just *våld i nära relationer* som undervisas mest om och bedöms mest angeläget att få utbildning om. Forskarna inom området, Holmberg, Enander och Lindgren, har funnit (2015) att det under de senaste 15 åren har skett en politisk begreppsfrskjutning i Sverige från det tidigare begreppet till det senare. En viktig orsak, menar författarna, är att politiker har velat synliggöra att våld också finns i samkönade relationer; och alltså bredda innehållet så som utbildningsansvariga även vill i denna studie. Författarna skriver att konsekvensen istället har blivit att varken makt, kön eller sexualitet synliggörs när begreppen blir könsneutrala. I ett försök att inkludera allt fler utsatta personer och grupper har annat hamnat utanför.¹⁶

Att utbildningsbehovet var mycket lägre än tolkat/förväntat för sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer kan också ha andra orsaker. Detta utgör ett kunskapsområde som var dåligt utforskat i Sverige (Bondestam & Lundqvist, 2018; Oxford Research, 2012) och inte talades särskilt mycket om, före hösten 2017 då #metoo-rörelsen bildades och visade att det är ett utbrett problem inom många yrken (Carlsson, 2018). Den svenska definitionen i Diskrimineringslagen (2008) är också vagt formulerad och fokuserar enbart på *upplevelsen* av kränkning, inte på några specifika handlingar, vilket kan göra det svårt att känna till vad som omfattats av begreppet och men också vilka konsekvenser sexuella trakasserier kan få. I den brittiska definitionen inräknas både verbala, icke-verbala och fysiska sexualiserade och sexuellt kränkande handlingar; allt ifrån sexuella påtryckningar, skämt, kommentarer och gester till sexuella övergrepp (European Commission, 1999). En del av dessa omfattas av svensk sexualbrottslagstiftning, men inte alla. Internationell forskning har också visat att konsekvenserna är både psykiska, fysiska och ekonomiska och allvarliga (Friborg m.fl., 2017; Johnson m.fl., 2018).

Eftersom sexuella trakasserier är ett område inom arbetsmiljö som vid anmälningar handläggs och hanteras av arbetsgivare, fackförbund och HR-avdelningar, kan det hända

¹⁶ För diskussion om begreppsfrskjutningen, se även Nilsson & Lövkrona (2015, s.36ff).

att just de professioner som omfattas av det nya examensmålet inte heller ser det som en del av deras arbetsfält. Det kan också vara så att utbildningsanordnarna informerar sina studenter om detta våldsområde vid första terminens introduktion. Frågan kanske helt enkelt hanteras i andra forum än just i undervisningen.

Våldsområdet sexuella trakasserier kan jämföras med våld i heterosexuella personers nära relationer; det som tillsammans med barns egen utsatthet för våld i familjen, undervisades mest om. Kvinnors utsatthet för våld i hemmet från män de lever med har varit ett starkt politiserat debattämne i Sverige ända sedan kvinnojourerna bildades med början 1978 (Eduards, 2005). *Kvinnomisshandel* var det begrepp som började användas för att beskriva denna våldsutsatthet (Nilsson & Lövkrona, 2015). Men även andra delar av våldsområdet har lika lång, eller längre, historia som debattämne i Sverige. Prostitution, pornografi, våldtäkt, incest och andra sexuella övergrepp mot barn diskuterades också i politiska debatter och offentliga medier på 1970- och tidigt 80-tal (Carlsson, 2009, kap.4). Prostitution debatterades till och med i Sverige redan från mitten av 1800- och tidigt 1900-tal (Hulusjö, 2013) och borde ur den aspekten röna större intresse vid professionsutbildningarna. Med motsvarande tolkning - att professionernas prioriteringar av våld har att göra med hur länge våldet varit ett debattämne - skulle våld i hbtq-personers nära relationer, som uppmärksammats först på senare år, vara lika lågprioriterat som till exempel sexuella trakasserier. Så ser det dock inte ut. Offentliga debatter om hbtq-personer och samkönat våld ser ut att ha slagit igenom hos utbildningsanordnarna och deras lärarkollegier.

Om #metoo-rörelsen påverkat utbildningarna och behoven av utbildningsinsatser vid institutionerna går inte att bedöma, då det inte finns någon sådan tidigare undersökning att jämföra med. Rörelsen, som fortfarande är aktiv, omfattar upprop från flera av professionerna i denna studie. Rörelsen omfattar också många former av och kontexter för sexuellt våld, både inom och utanför nära relationer, även om sexuella trakasserier på arbetsplatser och i studiemiljöer varit synligast i debatten. Exempelvis har sexuell kommersialisering av kvinnokroppen debatterats genom uppropet #intedinhora. Initiativtagaren Gabriella Känekull Wolfe tilldelades 2018 utmärkelsen Årets Changemaker av Raoul Wallenberg Academy.¹⁷

Varför det var just olika former av sexuellt våld utanför nära relationer som förekom i liten grad i undervisningen, och hur det går att förstå i relation till utbildningsbehoven inom området, behöver undersökas vidare.

Jämställdhetsmyndighetens uppdrag

En övergripande tolkning av undervisning och utbildningsbehov är att informanternas förståelse av det våldsområde som omfattas av examensmålet ännu inte fullt ut överensstämmer med Sveriges åtagande inom ramen för Istanbulkonventionen och den nationella strategin. Sverige har skrivit under Europarådets konvention och har, oavsett vilken regering som sitter vid makten, förbundit sig att följa den. En viktig del i Jämställdhetsmyndighetens arbete med uppdraget, att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosäten som berörs av det nya examensmålet, behöver därför vara att inledningsvis informera utbildningsanordnarna om de regelverk som styr innehållet i det nya examensmålet; hur begreppen definieras och vilka våldsformer där ingår. Enkätsvaren ger en bild av hur omfattande regeringsuppdraget till Jämställdhetsmyndigheten i realiteten är. Variationen i utbildningsbehov och dess sammanhang tyder på att de flesta, troligen samtliga, behöver utbildningsinsatser och kunskapsstöd. Det är också en omfattande mängd kunskap som utbildningsanordnarna

¹⁷ Se <https://raoulwallenberg.se/fem-fragor-till-gabriella-karne-kull-wolfe-arets-changemaker/>

behöver för att kunna utbilda på området: aktuell forskning om samtliga ingående våldsförformer, vad de innebär och får för konsekvenser för den som blir utsatt; teoretiska perspektiv som präglar våra olika sätt att tolka våldet och hur vi bäst bör hantera det; om konventioner, lagar, regelverk och professionsfärdigheter som krävs för handlingsberedskap att upptäcka, stoppa, förebygga våldet, och att hjälpa och stödja den som blivit utsatt.

Regeringsuppdraget till Jämställdhetsmyndigheten måste ses som ett långsiktigt arbete. Det var omkring 70 % av utbildningsanordnarna som menade att deras första studenter med kunskap inom området, tar examen under de kommande åren 2020 till 2024. Detta kan låta som en lång tid men bedöms i denna studie som rimligt. I arbetet kan andra viktiga professioner behöva inkluderas, som också möter våldsutsatta men som ännu inte omfattas av examensmålet.

Att arbeta med heterogena grupper

De utbildningsanordnare som ingår i Jämställdhetsmyndighetens uppdrag är en ovanligt heterogen grupp vad gäller förkunskaper och bakgrundserfarenheter men heterogena grupper är inte nödvändigtvis ett problem i pedagogiska sammanhang. Det beror på hur vi planerar utbildningsinsatser. Om upplägget enbart eller huvudsakligen består av föreläsningar - där läraren planerar utan kännedom om gruppens specifika förkunskaper, bakgrundserfarenheter och lärandebehov,¹⁸ och upplägget på klassiskt vis består av att läraren är aktiv och pratar medan studenterna lyssnar och antecknar, med mindre avbrott för frågor - då har vi problem. Hur ska vi kunna veta att det vi undervisar om inte redan är vad studenterna kan, eller att det inte är på för hög nivå? Vi kan inte utgå ifrån att studenter säger det till oss. Många är rädda för att tala i stora grupper. Hur får vi då inblick i vad som försegår inuti dem? Hur vet vi att de hänger med, förstår, fortfarande lyssnar koncentrerat och lär sig? Och hur ska de lära sig att använda kunskapen vi föreläser om utan att de får öva på det som de ska lära sig? Risken finns vid kursens slut att det är först vid examinationen vi märker att de inte kan det som var syftet.

Om vi istället låter studenter vara aktiva och vi tillsammans i undervisningen talar om vad de behöver lära sig, undersöker och bedömer var de befinner sig i sina läroprocesser, hur aktiviteter och material kan stödja dem och tillåter kursarbetet att utvecklas därefter, kan heterogena grupper vara en stor resurs. Studenter kan lära sig av varandras olika erfarenheter, kunskaper och reflektioner.

Det finns övertygande forskning som visar att det är viktigare vad studenter gör i undervisning än vad lärare gör, om vi vill stärka deras lärande. De behöver ha en klar bild av vad de förväntas lära sig och ju mer de får arbeta aktivt med det desto mer lär de sig. Små grupper stödjer också lärande bättre. Dessutom behöver studenter återkoppling från lärare, andra studenter och sig själva, på hur väl de lär sig (se exempelvis Gibbs, 2014; Wiliam 2011). Undervisning som bygger på sådana principer kallas ofta studentcentrerade (Prosser & Trigwell 1997; Trigwell m.fl. 1999) Det innebär att det är vad studenter gör som präglar förståelsen av god kvalitet i undervisning. Genom frågor, problem, dialog och samarbete, kan de få syn på hur de själva förstår ett kunskapsområdet, och få hjälp att utveckla de förförståelser och färdigheter de har med sig in i en kurs. De aktiva i processen är både studenter och lärare. Forskning visar att studentcentrerad undervisning bidrar till djuplärande strategier (Marton & Säljö 2008 [1986]) hos studenter. Egna frågor och problematiseringar hjälper dem att förstå

¹⁸ En vedertagen erfarenhet från universitetslärares arbete idag, som också återkommer i internationell litteratur, är att studenters förkunskaper och bakgrundserfarenheter ofta varierar starkt, trots att kurser har krav på förkunskaper som ska förutsätta att alla befinner sig på samma nivå.

innebörder och se helheter och sammanhang (se även Biggs 1999; Ramsden 2003, Ramsden m.fl. 2007).

Ett exempel på hur heterogena grupper kan vara en resurs, är kursen, *Behörighetsgivande högskolepedagogik 2: Områdesspecifik pedagogik, 5 hp, Samhällsvetenskapliga fakulteten (HPE102)*. Kursen ges vid Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) vid Göteborgs universitet. Den är utformad för universitetslärare och undervisnings- och kunskapstraditioner vid den Samhällsvetenskapliga fakulteten men är även öppen för kollegor vid andra fakulteter. Deltagarna kommer från olika vetenskapliga discipliner och professioner, representerar olika befattningar, har olika lång erfarenhet som lärare vid universitetet och varierar i kön, ålder och nationell bakgrund.

Kursen övergripande syfte är att utveckla kompetenser för utveckling av högskolans utbildning och kurser, precis som i lärosätenas uppdrag. I lärandemålen ingår att, vid kursens slut, kunna planera och/eller utveckla en kurs med beaktande av forskning av relevans för högskolepedagogiska frågor, teorier om lärande, specifika förutsättningar, samhällseliga mål och regelverk. Deltagarna arbetar med detta under hela kursens gång, genom en examinationsuppgift där de skapar eller reviderar en kurs. Till kursintroduktionen får de i uppgift att fundera över:

- Något i sitt arbete som universitetslärare de upplever sig särskilt bra på eller brinner för, som fungerat särskilt bra, som de ser som en viktig utgångspunkt för sitt arbete och har reflekterat särskilt mycket över. Det kan handla om ett pedagogiskt perspektiv, ett förhållningssätt, en modell, ett specifikt sätt att utforma kursers undervisnings- eller bedömningsformer.
- Olika aspekter av arbetet där deras yrkeskunnande sätts på prov; något de upplever särskilt svårt eller problematiskt, där de saknar tillräckliga verktyg, genom ett exempel på situation eller dilemma som de har svårt att finna lösningar för.

Syftet med dessa två frågor är dels att identifiera någon pedagogisk problemställning och kurs som de vill arbeta med i examinationsuppgiften och dels att bidra till reflektioner över deras lärandebehov vid kursstarten. Undervisningen i kursen består sedan av kollegiala samtal i varierade former såsom workshops, litteraturseminarier, grupparbeten och handledningar, med både praktiskt arbete och diskussioner mellan kursens deltagare och lärare.¹⁹ Aktiviteterna, i sal och på nätet, är i stor utsträckning utformade som kollaborativt grupparbete (Hammar Chiriac 2014). Det innebär samarbete i mindre grupper där de tillsammans problematiserar och löser gemensamma problem genom att ta hjälp av varandras kompetenser. Alla deltar och bidrar i lika omfattning. Starkt vetenskapligt stöd finns för att kollaborativt grupparbete underlättar lärande av både akademisk kunskap och samarbetsfärdigheter. Kollaborativt grupparbete har också visat sig bidra till lärmiljön genom gemenskap och samhörighet.

Kursen gavs för första gången vårterminen 2010. Kursvärderingarna visar sedan starten att universitetslärare har ett mycket stort behov av rum att tala med varandra. Genomgående är det mötet, det kollegiala samtalet, samarbetet och utbytet av erfarenheter med lärare från andra institutioner och fakulteter som bidrar mest till upplevelser av meningsfullhet i kursen och till det egna lärandet. Detta att vara en heterogen grupp blir en källa till gemensam utveckling. Samma erfarenheter av kollegialitetens betydelse återkommer i kursvärderingar från andra behörighetsgivande kurser som ges av PIL-Enheten vid Göteborgs universitet. Formen av kursupplägg skulle

¹⁹ I en workshop får till exempel kursdeltagarna planera läraaktiviteten, "Utforska bakgrundskunskaper" för en kursintroduktion i den kurs de utvecklar. Se bilaga 3.

fungera utmärkt också som utbildningsinsats för lärare och utbildningsansvariga vid professionsutbildningarna i denna studie.

Lärosätena i ett högskolepolitiskt perspektiv

Behov av rum för universitetslärares samtal med varandra går att förstå i det sammanhang som universitet och högskolor idag befinner sig i, där hög arbetsbelastning och stress är en del av vardagen. Detta större sammanhang är angeläget att förstå för att också förstå vad uppgiften och utmaningarna, att integrera examensmålet i professionsutbildningarna, innebär för de utbildningsanordnare som har ålagts den. De senaste decennierna har universiteten i Sverige, tillsammans med andra länder i Europa, Nordamerika och Australasien, genomgått stora förändringar. Ett utbildningssystem för en liten exklusiv samhällselit har omvandlats till ett så kallat "masssystem", med plats för många grupper i samhället. Utvecklingen inleddes under 1950- och 60-talen. Sedan dess har allt fler studenter antagits till utbildningar och kursen, och allt fler lärare, forskare och administratörer anställts. Ansökningstrycket ökade kraftigt i Sverige under 1960-talet. Tillsammans med politiska demokratiseringsideal ledde det till högskolereformer 1977 och 1993, följt av ett uttalat mål från regeringen under 1990-talet att 50 % av varje årskull skulle genomgå en universitetsutbildning. Parallellt under 90-talet genomgick Sverige en ekonomisk kris och lågkonjunktur som medförde offentliga nedskärningar. Denna utvecklingen har i många länder, såsom i Sverige, kommit att innebära en motsägelsefull situation för universiteten. Allt fler studenter har följts av högre kostnader, minskade statliga medel, mindre resurser per student och en marknadsekonomisk modell där institutioner får medel baserat på hur stor *genomströmning* av studenter som utbildningarna lyckas "producera" (Askling 2012a & 2012b; Hasselberg 2009; Kristensson Ugglå, 2007; Tight, 2010). Ett omfattande examensmålet införs därför i redan trängda ramvillkor. Hur ska institutionsledningarna hantera en situation där de ålagts ett omfattande uppdrag utan medföljande ekonomiska, organisatoriska och personella resurser? De utmaningar och problem som de högst utbildningsansvariga formulerar, tyder på att de kan behöva också andra stödformer för att lyckas integrera examensmålet fullt ut, än det som har att göra med Jämställdhetsmyndighetens utbildningsinsatser och annat kunskapsstöd relaterat till själva våldet.

Slutsatser och rekommendationer

I detta kapitel presenteras slutsatser av enkätstudien med pedagogiska rekommendationer.

Det övergripande syftet med denna pågående studie är att studera vilka behov av utbildningsinsatser och kunskapsstöd de berörda institutionerna har i dagsläget, i arbetet med att integrera det nya examensmålet om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer i sina professionsutbildningar, och vilka sammanhang, villkor, möjligheter och svårigheter de ser med att ta sig an utbildning på detta område. I studien ingår två delstudier: en enkätstudie och en intervjustudie.

Denna delrapport innehåller en första analys av enkätstudien. Syftet är: 1) Att bidra med underlag för Jämställdhetsmyndighetens fortsatta arbete att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosäten som berörs av det nya examensmålet och; 2) Ge en lägesbild av hur långt arbetet med att implementera det nya examensmålet har nått. Delrapporten förhåller sig till studiens övergripande syftet men är avgränsat.

Universitetslärares utbildningsbehov

Resultatet visar att en majoritet av lärarkollegierna, 69 %, hade ett utbildningsbehov inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Detsamma gällde för en majoritet vid respektive professionsutbildning utom en – socionomerna. Utbildningsbehovet för olika våldsförformer skilde sig från detta resultat genom att en minoritet av lärarkollegierna ansåg det angeläget att få fördjupad kunskap om någon av de ingående våldsförformerna. Flest önskade utbildning om någon form av våld *inom* nära relationer. Läst var utbildningsbehovet för olika former av sexuellt våld *utanför* nära relationer.

Frågan om utbildningsbehov ledde för de flesta tankarna till samma situation: att några men inte alla i lärarkollegiet hade kompetens inom området. Denna bedömdes av en del som att de behövde utbildning, medan det för andra var en motivering till att de därmed inte behövde utbildning. Medan det tidigare blev förknippat med behov av breddad kompetens i hela kollegiet, tycks det senare bli förknippat med att se gästlärare som en självklar och tillräcklig resurs. En och samma situation kunde alltså få motsatta innebörder.

Genom fritextsvar där utbildningsbehovet, och avsaknad av det, beskrevs och motiverades framträder en uttryckt variation i kunskapsnivå mellan; 1) för utbildningsområdet ”gamla” och ”nya” discipliner/professioner; 2) lärare inom lärarkollegiet vid en och samma institution; 3) olika delar av våldsområdet. Variation i kunskapsnivå mellan lärare inom lärarkollegiet dominerade svaren. Lärares kompetens saknades helt vid tre institutioner.

Utbildningsbehovens sammanhang

Frågor om sammanhang som skapar förutsättningar och villkor för institutionernas möjligheter att utbilda på området, och för universitetslärares undervisningsuppdrag och utbildningsbehov, synliggjorde att det var 81 % som hade undervisning. Svaren varierade dock starkt mellan professionerna. Många hade också påbörjat arbetet långt före införandet. Andra, omkring en tredjedel, hade inte utbildat längre än 1-3 år. De delar av examensmålet som oftast ingick i undervisningen var olika former av våld *inom* nära relationer. I lägst grad ingick olika former av sexuellt våld *utanför* nära relationer.

De allra flesta, 85%, hade lärare anställda med pedagogiskt uppdrag inom området. Gästlärare anlätades också i förhållandevis hög grad. Antalet lärare varierade starkt i omfattning, från två upp till 30 personer. Hela 90 % hade dock minst två lärare inom

området och över hälften hade ett kollegium bestående av fyra personer eller fler. Förutsättningar och möjligheter att forma en pedagogisk miljö vid institutionerna, med kollegialt stöd och samarbete i lärarlag, ser därför ut att vara goda för de flesta men ännu inte för samtliga.

I frågan om de utbildningsansvarigas upplevelse av utmaningar i arbetet med att integrera examensmålet i utbildningen, var det en dryg femtedel som inte upplevde några utmaningar eller problem. De som beskrev utmaningar eller problem i arbetet utgjorde hälften av de utbildningsansvariga. Dominerande var prioriteringar mellan olika examensmål i utbildningsprogrammen, förhållningssätt till examensmålet och att möta studenter och kollegor i dessa frågor.

En jämförande analys gjordes mellan hur vanligt det var att ha undervisning om olika våldsformer och hur stort lärarkollegiernas utbildningsbehov var för våldsformerna. Resultatet visar att utbildningsbehovet var högre för två av de våldsformer *inom* nära relationer som redan oftast ingick i undervisningen: våld i heterosexuella personers nära relationer och barn som bevittnar/lever med våld i nära relationer. Mycket lägre var utbildningsbehovet för de sexuella våldsformer *utanför* nära relationer som i lägst grad ingick i undervisningen. Detta kan tolkas på olika sätt. I rapporten diskuteras hur examensmålet förstås och hur det relaterar till sådant som dominerar den politiska debatten. Varför det var just olika former av sexuellt våld utanför nära relationer som förekom i liten grad i undervisningen och i liten grad ansågs angelägna att få utbildning om, behöver undersökas vidare.

Rekommendationer

Sammantaget ger resultatet en mycket splittrad bild av situationen. Det var en ur många aspekter starkt heterogen grupp. Utöver att utbildningsanordnarna representerar åtta olika discipliner och professioner fanns stor variation i lärares utbildningsbehov och sammanhang som bildar förutsättningar och villkor för institutionernas utbildningsuppdrag och lärares utbildningsbehov. Resultatet ger en bild av hur omfattande regeringsuppdraget till Jämställdhetsmyndigheten i realiteten är. Variationen i utbildningsbehov och sammanhang tyder på att de flesta, troligen samtliga, behöver utbildning. Regeringsuppdraget behöver också ses som ett långsiktigt arbete. Det var omkring 70 % av utbildningsanordnarna som menade att deras första studenter med kunskap inom området, tar examen under de kommande åren 2020 till 2024. Vad som gäller för uppdraget i denna fråga kan utbildningsanordnarna behöva klarhet i, då resultatet tyder på att det fanns osäkerhet.

En övergripande tolkning av utbildningsbehov och undervisning är att informanternas förståelse av det våldsområde som omfattas av examensmålet ännu inte fullt ut överensstämmer med Sveriges åtagande inom ramen för Istanbulkonventionen och Sveriges nationella strategi att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Sverige har skrivit under Europarådets konvention och har, oavsett vilket regering sitter vid makten, förbundit sig att följa den. En viktig del i Jämställdhetsmyndighetens arbete med uppdraget, behöver därför vara att inledningsvis informera utbildningsanordnarna om konventionen och den nationella strategin som styr innehållet i examensmålet.

Utbildningsinsatser och kunskapsstöd behöver ge utrymme för, och vara anpassade efter, var de berörda professionsutbildningarna befinner sig i sina förkunskaper, bakgrunderfarenheter och i arbetet med uppdraget. De behöver dessutom omfatta en mängd kunskap som utbildningsanordnarna behöver för att kunna utbilda på området: aktuell forskning om samtliga ingående våldsformer, vad de innebär och får för

konsekvenser för den som blir utsatt; teoretiska perspektiv som präglar våra olika sätt att tolka våldet och hur vi bäst bör hantera det; om konventioner, lagar, regelverk och professionsfärdigheter som krävs för handlingsberedskap att upptäcka, stoppa, förebygga våldet, och att hjälpa och stödja den som blivit utsatt.

Heterogena grupper behöver inte utgöra ett problem i pedagogiska sammanhang. Tvärtom. Kursdeltagare kan lära sig av varandras skilda erfarenheter, kunskaper och reflektioner. Undervisning som bygger på sådana principer kallas ofta studentcentrerad. Det innebär att god kvalitet i undervisning handlar om vad studenter gör. Genom frågor, problem, dialog och samarbete, kan de få syn på hur de själva förstår ett kunskapsområdet, och få hjälpa att utveckla sådana förförståelser och färdigheter de har med sig in i en kurs. Ett exempel på hur heterogena grupper kan vara en resurs i kurser diskuteras i delrapporten. Exemplet kommer från en behörighetsgivande kurs i högskolepedagogik som ges för universitetslärare vid Göteborgs universitet. Kursen syftar till att utveckla kompetenser för utveckling av högskolans utbildning och kurser, och går därmed att jämföra med lärosätenas uppdrag. Undervisningen består av kollegiala samtal i varierade former såsom workshops, litteraturseminarier, kollaborativa grupparbeten och handledningar i sal och på nätet. Genom samarbete i mindre grupper tar deltagarna hjälp av varandras erfarenheter och kompetenser för att tillsammans lösa pedagogiska problem. Gruppens heterogena karaktär blir en källa till gemensam utveckling. Denna form för kursupplägg rekommenderas som utbildningsinsats för lärare och utbildningsansvariga vid professionsutbildningarna i denna studie.

Slutligen är det angeläget att förstå det större högskolepolitiska sammanhang som universitet och högskolor idag befinner sig i, för att förstå vad uppgiften att integrera examensmålet i professionsutbildningarna innebär för de utbildningsanordnare som har ålagts den. De senaste decennierna har universiteten i Sverige genomgått stora förändringar. Allt fler studenter har följts av högre kostnader med minskade statliga medel och mindre resurser per student. Ett omfattande examensmålet införs därför i redan trängda ramvillkor. De utmaningar och problem som de högst utbildningsansvariga formulerar, tyder på att de kan behöva också andra stödformer för att lyckas integrera examensmålet fullt ut, än utbildningsinsatser och annat kunskapsstöd relaterat till själva våldet.

Referenser

A/RES/48/104 (1993) Declaration on the Elimination of Violence against Women, 20 December, United Nations General Assembly, <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.html>

Askling, Berit (2012a). *Expansion, självständighet, konkurrens. Vart är den högre utbildningen på väg?* Göteborg: Göteborgs universitet. <http://hdl.handle.net/2077/29313>

Askling, Berit (2012b). "Integration and/or Diversification: The role of structure in meeting expectations on higher education". Oslo: Faculty of Educational Sciences, University of Oslo. <http://www.uv.uio.no/english/research/groups/heik/heik-working-paper-series/>

Bondekastam F. & Lundqvist M. (2018) *Sexuella trakasserier i akademien. En internationell forskningsöversikt*. Högskoleverket

Biggs, John (1999). 'What the Student Does: Teaching for Enhanced Learning', *Higher Education Research & Development*, 18:1, 57-75. <http://dx.doi.org/10.1080/0729436990180105>

Biggs, John & Tang, Catherine (2011) *Teaching for quality learning at the university. 4th Ed.* New York, New York: Maidenhead.

Carlsson, Ninni (2009) *Avslöjandets tid. Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/19727>

Carlsson, Ninni (2018) *Sammanställning av medierapporter och upprop från branschorganisationer med anledning av #MeToo*. Göteborgs universitet: Internt arbetsmaterial.

European Commission (1999). *Sexual harassment at the workplace in the European Union, Office for Official Publications of the European Communities: Luxembourg*

Friberg M et al (2017) Workplace sexual harassment and depressive symptoms: a cross-sectional multilevel analysis comparing harassment from clients or customers to harassment from other employees amongst 7603 Danish employees. *BMC Public Health* 17; 675

Gibbs, Graham (2014) Maximising student learning gain, I: Fry, Heather, Ketteridge, Steve & Marshall, Stephanie (red.) *A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education. Enhancing Academic Practice. 4th Ed.* New York: Routledge.

Hammar Chiriac, Eva (2014) Group work as an incentive for learning - student's experiences of group work. *Frontiers in Psychology*, 5:558, 1-10.

Hasselberg, Y. (2009). *Vem vill leva i kunskapssamhället? Essäer om universitetet och samtiden*. Hedemora: Gidlunds Förlag.

Holmberg, Carin, Enander, Viveka & Lindgren, Anne-Li (2015) Ett litet ord betyder så mycket. Alliansregeringen, Handlingsplanen och betydelseförskjutningar av begreppet mäns våld mot kvinnor. *Sociologisk Forskning*, årgång 52, nr 3, sid 257–278.

Hulusjö, Anna (2013) *The multiplicities of prostitution experience. Narratives about power and resistance*. Doktorsavhandling. Malmö universitet.

Högskoleverket (2004). *Genusperspektiv och mäns våld mot kvinnor*. Stockholm: Högskoleverket

- Johnson P., Widnall S. & Benga F. (2018) *Sexual Harassment of Women. Climate, Culture and Consequences in Academic Sciences, Engineering and Medicine. Consensus Study Report*. Washington: The National Academies Press.
- Kristensson Ugglå, B. (2007). Flexibilitet eller bildning? i Gustavsson, B. (Red.), *Bildningens förvandlingar*. Göteborg: Daidalos.
- Marton, F. & Säljö, R. (2008 [1986]). Kognitiv inriktning vid inläring. I: Marton, F., Hounsell, D. & Entwistle, N. (Red.) *Hur vi lär*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt koppling till hälsa*. NCK-rapport 2014:1, Uppsala. <http://nck.uu.se/forskning-och-utredning/vald-och-halsa/>
- NCK, Vad säger lagen? Hämtad 2019-02-27:
<https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vad-sager-lagen/>
- Nyman, Pär & Österman, Marcus (2016) *Att genomföra och bedöma statistiska undersökningar*. http://www.parnyman.com/files/texts/statistiska_undersokningar.pdf
- Nilsson, Gabriella & Lövkrona, Inger (2015) *Våldets kön. Kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur.
- Oxford Research (2012) *Forskningsöversikt om trakasserier inom utbildning och arbetsliv. Forskning publicerad vid svenska universitet och högskolor sedan år 2000*. Stockholm: Oxford Research AB
- Pettersen, Roar C. (2008) *Kvalitetslärande i högre utbildning. Introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Prosser, Michael & Trigwell, Keith (1997). Relations between perceptions of teaching environment and approaches to teaching. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 25-35.
- RES 34/180 (1979) Convention of the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW, 18 December, United Nations General Assembly, <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>
- RES 44/25 (1989) Convention on the Rights of the child, 20 November, United Nations General Assembly, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>
- SFS 2017:857 Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100); utfärdad den 17 augusti 2017, Bil.2 Examensordning, <http://rkrattsdb.gov.se/SFSdoc/17/170857.PDF>
- SFS 2018:1135 Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100) Utfärdad den 14 juni 2018, Bil.2 Examensordning, <https://svenskförfattningssamling.se/sites/default/files/sfs/2018-06/SFS2018-1135.pdf>
- Ramsden, Paul (2003). *Learning to Teach in Higher Education*. 2nd Ed. London: RoutledgeFalmer.
- Ramsden, Paul, Prosser, Michael, Trigwell, Keith & Martin, Elaine (2007). University teachers' experiences of academic leadership and their approaches to teaching. *Learning and Instruction*, 17, 140-155.

S2018/01831/JÄM (delvis) Uppdrag att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till universitet och högskolor i frågor som rör mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Regeringen, Socialdepartementet. <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/regeringsbesluts2018-01831-jam-delvis>

Skr. 2016/17:10 *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid, Kap.5, En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.* <https://www.regeringen.se/informationmaterial/2016/11/nationell-strategi-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor/>

Tight, M. (2010). *Researching Higher Education*. Maidenhead: Open University Press

UKÄ (2015:25) *Hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i högre utbildning*. Stockholm: UKÄ

Trigwell, Keith, Prosser, Michael & Waterhouse, Fiona (1999). Relations between teachers' approaches to teaching and students' approaches to learning. *Higher Education*, 37, 57-70.

United Nations (2018) *International Day for the Elimination of Violence Against Women 25 November*, Hämtad 2019-01-06, <http://www.un.org/en/events/endviolenceday/?fbclid=IwAR1iK5RD6FSZuRu7l6xrYQtR7u-WTJ2dv1cU61Yaf3BAm0Tx-7WdKD38JE8>

Utrikesdepartementet (2014) *Sveriges internationella överenskommelser, Nr.13. Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet*, Istanbul 11 maj 2011, SÖ 2014:13, <https://www.regeringen.se/4ab7f1/contentassets/038f833256a644aba439f31559e7e9fb/europaradets-konvention-om-forebyggande-och-bekampning-av-vald-mot-kvinnor-och-av-vald-i-hemmet.pdf>

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Wiliam, Dylan (2011). What is assessment for learning? *Studies in Educational Evaluation*, 37:1, 2- 14.

Bilaga 1. Våldsbegrepp i examensmålet och enkäten

Följande text med begreppsdefinitioner från Jämställdhetsmyndighetens hemsida fanns länkad i följebrev till enkäten:

År 2011 undertecknade Sverige, *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*, Istanbulkonventionen, och år 2014 trädde den i kraft. I konventionen definieras våld mot kvinnor som varje fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang.

Våld i hemmet definieras som varje fall av fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt våld som utövas inom familjen eller i hemmiljön eller mellan nuvarande eller före detta makar eller partners. Det har ingen betydelse om förövaren delar eller har delat bostad med brottsoffret eller inte och parterna uppmuntras att tillämpa konventionen på alla personer som utsätts för våld i hemmet. I konventionen konstateras att barn är offer för våld i hemmet och att detta inbegriper att bevittna våld i familjen.

År 2017 började regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor gälla i Sverige. Strategin är tioårig och är en del i Sveriges arbete med att leva upp till sina åtaganden i Istanbulkonventionen. Den riktar sig mot det könsrelaterade våld som kvinnor och flickor utsätts för av män och pojkar och omfattar alla former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld samt hot om våld som riktas mot flickor och kvinnor i såväl nära relationer som av bekanta eller helt okända män. Strategin omfattar hedersrelaterat våld och förtryck inklusive tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, prostitution och människohandel för sexuella ändamål och kommersialisering och exploatering av kvinnokroppen i reklam, medier och pornografi i syfte att reproducera föreställningar om kvinnors underordning. När det handlar om våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, sexualbrott och prostitution och människohandel för sexuella ändamål så syftar insatser inom strategin även till att motverka pojkars och mäns, samt homo-, bi-, trans- och queerpersoners utsatthet.

Våld i nära relationer avser alla former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld samt hot om våld från en närstående person, exempelvis en familjemedlem, partner eller före detta partner och inkluderar våld som kvinnor, flickor, pojkar, män och hbtq-personer utsätts för eller utsätter en närstående för. Barn drabbas dels genom att själva bli utsatta för våld men också genom att leva med det våld som exempelvis en förälder utsätter en annan förälder för.

Bilaga 2. Enkätfrågor i delrapportens analys

Följande urval av enkätfrågor ingick i analysen för denna delrapport:

13. Ingår undervisning (inklusive lärarlösa läraaktiviteter) inom ramen för examensmålet och dess kursplan(er)s lärandemål?

14. Vilka delar av området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation ingår i undervisningen?

Följande svarsalternativ ingick. Det gick att ange flera alternativ.²⁰

- Våld i heterosexuella personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)
- Våld i hbtq-personers nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)
- Våld i ungas nära relationer (fysiskt, psykiskt, sexuellt)
- Barn som bevittnar/lever med våld i nära relationer
- Barns utsatthet för våld i familjen (fysiskt, psykiskt, sexuellt)
- Hedersrelaterat våld och förtryck, könsstympning av flickor och kvinnor, tvångs- och barnäktenskap
- Sexuella övergrepp utanför nära relationer
- Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer
- Sexuella trakasserier på arbetsplatser och/eller studiemiljöer
- Prostitution och människohandel för sexuella ändamål
- Kommersialisering och exploatering av kvinnor i reklam, medier och pornografi
- Särskilt utsatta livsvillkor utifrån ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning
- Annat, kommentar/förslag

19. När infördes undervisning resp. examination om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation i utbildningen?

20. Ungefär hur många lärare på institutionen/motsvarande undervisar och/eller examinerar inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer?

21. Vem/vilka undervisar på institutionen/motsvarande inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer?

23. Vilken kompetens inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer finns i lärarkollegiet vid institutionen/motsvarande?

24. Hur bedömer lärarkollegiet sitt utbildningsbehov inom mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, så att ni kan fullgöra uppdraget att undervisa och examinera inom examensmålet?

25. Vilka delar av området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer skulle vara angelägna för lärarkollegiet att få fördjupad kunskap om?

(I fråga 25 ingick samma svarsalternativ som i fråga 14.)

²⁰ Svarsalternativen var utarbetade för att omfatta de våldsformer, kontexter och relationer som i den nationella strategin omfattas av begreppen mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Se kommentar i metodkapitlet om svarsalternativen, "Barns utsatthet för våld i familjen (fysiskt, psykiskt, sexuellt)" och "Sexuella övergrepp mot barn utanför nära relationer".

32. Finns det något som ni upplever särskilt utmanande eller problematiskt i arbetet med att fullgöra uppdraget att integrera examensmålet i er utbildning?

35. Vilken termin tar de studenter examen, som först kommer att kunna uppfylla examensmålet om kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation?

Hela enkäten kommer att biläggas slutrapporten.

Bilaga 3: Formativ kursutvärdering.

Lathund (i urval)

Ninni Carlsson, FD, universitetslektor

Syftet med denna lathund är att fungera som verktyg för kursutveckling under pågående kurs. Den omfattar läraaktiviteter med formativ bedömning som ger insyn och stöd i studenters lärandeprocesser. Lathunden är utvecklad inom ett högskolepedagogiskt utvecklingsprojekt (Carlsson, 2013)²¹ vid Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) vid Göteborgs universitet. Den utgör en bearbetad översättning av ett urval om 12 övningar från handboken *Classroom Assessment Techniques* (Angelo & Cross 1993),²² av totalt 50 som går att skraddarsy för disciplin, kurs och lärandemålskategori. I denna bilaga ingår den första övningen, Utforska bakgrundskunskaper. De övriga kommer att biläggas slutrapporten.

Utforska bakgrundskunskaper (Background Knowledge Probe, CAT1)

Övningen relaterar till lärandemål inom kategorin *Kunskap och förståelse*.

Syftet är att undersöka de tidigare erfarenheter och förförståelser inom kunskapsområdet som studenter bär med in i en kurs, och därmed hjälpa lärare att avgöra på vilken nivå kursen eller ett kurstema bör starta. Syftet är också att hjälpa studenter att fokusera på det mest centrala kursinnehållet, och att börja skapa kopplingar mellan sina förförståelser och de nya förståelser som kursen omfattar. Läraren planerar övningen genom att formulera korta, enkla frågor.

Fokus för uppgiften vid workshopen

Att planera en övning som går att använda vid en kursintroduktion, innan du introducerar ett centralt kunskapsinnehåll.

Planering

1. Ta hjälp av kursplanens lärandemål för *Kunskap och förståelse*.
2. Välj en för kursen central princip eller procedur som uttrycks i något av lärandemålen: ett perspektiv, begrepp, term, fråga, metod, förhållningssätt mm
3. Fundera över vad studenterna redan kan känna till om detta. Skriv några korta stolpar. Försöker att bryta ner till en konkret idé som de flesta kan känna igen, eftersom deras kunskaper kan vara fragmentariska, förenklade eller felaktiga.
4. Med hjälp av din reflektion, förbered antingen 2-3 öppna frågor, eller fler slutna. Låt den konkreta idén leda vidare till andra mindre bekanta idéer som du formulerar i frågeform.
5. Om du hinner, fundera lite över hur du vill arbeta vidare med svaren. Skumma igenom "Möjlig tillämpning, efterarbete..." nedan.

Möjlig tillämpning, efterarbete eller utveckling (eller annat du själv kommer på)

²¹ Carlsson, Ninni (2013). *Formativ Kursutvärdering. Ett högskolepedagogiskt utvecklingsprojekt vid Göteborgs universitet*. PIL-Rapport 2013:05. Göteborgs universitet.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/34681/4/gupea_2077_34681_4.pdf

²² Angelo, T.A. & Cross, K.P. (1993) *Classroom Assessment Techniques*. Jossey-Bass: San Francisco.

- För- och nackdelar med öppna/slutna frågor? Fundera över om du med få öppna frågor vill öppna för, synliggöra och tillsammans med studenterna diskutera olika tolkningar av samma frågor. Formulera dina frågor så noggrant du kan eftersom studenterna kanske inte är bekanta med terminologin, och svaren (i kortsvar och flervalsfrågor) kanske döljer vad de vet om bestämda fakta eller begrepp.
- Vid kursintroduktionen, beskriv syftet med frågorna för studenterna. Skriv dem på tavlan, visa dem i en powerpoint eller dela ut ett formulär. Be studenterna att besvara öppna frågor snabbt och associativt. Betona att övningen inte är ett prov/examination och inte kommer att betygssättas. Uppmuntra dem att ge reflekterande svar som kan stödja deras lärande och hjälpa dig och andra lärare att planera undervisningen.
- Vid nästa kurstillfälle, eller så snart som möjligt, visa resultatet och berätta hur det kommer att påverka vad du (och andra lärare) gör i kursen, och hur det bör påverka vad de gör som studenter.
- Efter att studenterna svarat enskilt, låt frågor och svar bilda utgångspunkt för en gemensam undersökande diskussion om hur olika tolkningar/svar relaterar till kursens lärandemål. Diskutera hur det ni kommer fram till behöver påverka vad du (och andra lärare) gör i kursen och hur det behöver påverka vad de gör som studenter.
- Istället för att studenterna besvarar frågorna enskilt, låt dem jobba i bikupor med att skapa gemensamma svar.
- Låt studenterna läsa och kommentera varandras svar.
- Låt studenterna intervjua varandra kring frågorna och anteckna svaren.
- Följ upp med samma frågor halvvägs in i kursen och mot slutet.